

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXVII, č. 6 / 2017

Наш юбілант – Проф. Др. Михаїл Капраль, к. н. (нар. 25. октября 1957) є визначнов особностєв у сфері науки, освіти і культуры нелем у Мадярьску.

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

• Русинський співак Штефан Штець недавно здобув великий успіх у телевізійній шов РТВС 1, а то так, же го назвали русинським Карлом Готтом (найуспішнішим співаком у Чехах і бившій Чехословачії).

Русинський співак Штефан Штець здобув серця многих жителів Словакії

Кідь заспівав у телевізній шов Земля співає (Zem spieva), назвали го русинським Карлом Готтом. Штефан Штець мати у горлі поклад, а хочь жыє у Кошицях, ёго предкы походять із северовыходу Словакії – з Габуры. К своїм корінням мати силне одношіня і з любовов шырить русинську культуру по цілій Словакії.

• По єднім выступліню в телевізії сьте ся стали звїздов. Вшыткы, што вас уж давно перед тым чули співати, повіли, же конечно. Яке є то чутя?

– Є то барз приємно, затоже ся тішу, же мої співанкы, і то, што люблю, можу представити людём. І тота реакція од людей є барз приємна, бо є позитивна. По концертах люде говорили, же ся їм то любило. Притім векшына моїх співанок не є барз знама, бо я сі выберам главні стародавны і мало знамы співанкы, а нелем з нашої теріторії. Также о то веце ся тішу.

• Лем што ся дагде обявите, уж ся множество людей хоче з вами фотографовати. Не є то неприємне? Взяло вам то фалаток із приватного жывота...

– Може то даколи возьме чоловікови час, котрый бы хотїв венувати дакому іншому, але говорю сі, же то не буде вічно. О рік може прийти дакто іншый і будуть ся фотографовати з ним, а я буду сидіти дагде ззаду (усмів). Также, кідь їм то зробить радість, та чом бы ні. Тішить ня, же часто за мнов приходять діти і молоды люде, а є то добрі, же мають інтерес о фолклор.

• Сьте прекрасный співак, але і танечник. Што вас веце тішить – танець, або спів?

– Повів бы єм, же спів був першый – скорше єм ся научів співати, як танцёвати, але іщі передтым, кідь єм ся з фолклором не займав організовано – у фолклорнім колективі, так спів і танець были про мене дві неодділны части. Суть то части традиційной народной культуры, котры ся ани не дадут одділити.

• Коли сьте в собі тот талант обявили? Ставало ся в дїтинстві, же кідь пришли до вас гості, повіли: „Штефанку, заспівай“?

– Было то точно так. А тых гостів было дость. Кідь ся родічі выбісїдовали, тогды сьме на ряд пришли мы – діти, а я єм мусив прийти до главной ізбы перед телевизор і заспівати. Але мав єм великий проблем, бо єм ся барз ганьбив, так мінімально першы дві співанкы єм заспівав обернутый хырбетом к людём. Кідь сьме ішли ку бабці до Габуры, так єм співав сусідам. Але наїсто єм мав велику трему а, властно, ю все мам...

• Роздумовали сьте даколи над штудієм на конзерваторії? Знаєте співати і танцёвати, в музикалах бы ся вам дарило.

– Но, може, же гей, але я єм ся організовано до нічого не горнув. Сестра скінчила навчання гри на клавирі, брат ся займаєть уменём, выходив 12 років навчання в основній умелецькій школі і малює, а я робив зо вшыткого фалаток, но скоріше єм співав і танцёвав із мамов дома, также то была моя властна основна умелецька школа.

• Коли сьте ся зачали активізовати у фолклорнім колективі?

– Моїм першым колективом був аж Горнад, де єм зачав у році 2006, а єм там доднесь. Але передтым єм ходив співати на Маковицьку струну, або на акції, котры організовав Союз Русинів і Українців (позн. ред.: так розділено то было написано у словацькім ориґіналі) у Кошицях.

• Вы сьте пропагатором традиційной русинської культуры і уменя. Сам выход є про западнярів екзотіка, а Русины суть про них начісто дикы. Якы мате скушености?

– Гей, беруть то, як дашто інше, необявлене. Образ о русинськім фолклорі іншы регіоны мають, но я ся снажу посунути граніці к Польску, де жили

Анна НОВОТНА: Русинський співак Штефан Штець здобув серця многих жителів Словакії 1

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД.: 43. семінар карпаторусиністики – о народностнім школстві 3

о. Мгр. Мілан ЯСИК: Адольф Добрянський, визначный репрезентант Русинів 19. стороча (4) 4

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.: Еміль Кубек: Визначный карпаторусинський писатель в Америці 8

Прот. проф. ТгДр. Мілан ГЕРКА, к. н.: Владыка Николай – Чоловік щірого серця 12

Поздравління Русинів на рік 2017 13

Еміль КУБЕК: Христос раждаєть ся! 13

Миколай КСЕНЯК: Вам, рыцарю 17

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД.: Вышло друге выдання популярной книжки Як Руснакы релаксують Штефана Сухого 20

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: 60-річний юбілей науковця Михайла Капрала 21

Мгр. Міхала ГОЛУБКОВА: 44. научный семінар карпаторусиністики – о богослужебнім языку православных Русинів 22

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.: Михайл Мануїл Ольшавський: Якбы другый воскреслый апостол Павел 23

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Умер новинарь і культурный діятель Михайло Зазуляк 26

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.: Языковый манажмент в процесі штандартізації літературного языка карпатських Русинів (1) 27

Проф. ПгДр. Ева МІХАЕЛІ, ПгД.: Пятдесятирічний юбілей узнаного науковця і педагога 29

Мгр. Александер ЗОЗУЛЯК: Інститут русинського языка і культуры Пряшівской універзіты навсе зістане звязаний з меном професора Рене Матловіча 31

• Успішний співак Штефан Штець із своєю женою Душанкою
спізнали вдяка фолклору і минулого року мали свадьбу.

Лемки, але і на закарпатську Україну, де було і все є багато Русинів. Хочу указати, же тот русинський простор не є лем од Старой Любовні по Снину, але, же в реалности не має границі.

• Кібы сьме могли, який предсудок односно Русинів бы сьме збуряли?

– Тых предсудків є много. На западній Словакії ся боять, же Русины суть прудкы, же ся такой пустять до биткы, бо суть дикы і много пють. Я собі думам, же то не є правда. Не, жебы сьме не пили, але знаме то устражити і даколи то патрять ід нашому способу забавы. Русины суть але іншы, як їх люде внимають. Дають сі позор, з кым говорять. Не суть такой одкрыты. Може є то і зато, як їх брали в минулости. Зато суть опатерны в проявлёваню своєї ідентиты, почекають сі на належный момент. В кождім припаді Русины патрять до той країны і збогачують регіон северовыходной Словакії, в котрім їх жыє найвеце.

• Як русинський редактор радія Патрія РТВС робите репортажы і з малых сел, о котрых люде ани не знають. Як ся там жыє?

– Є то смутне, але северовыходный регіон є бранов з выходу на запад, также вшыткы войны і много іншого, што в історії проходило, так то ся одогравало якраз там. Тот край якбы все одзноа зацінав. Дотеперь там не суть ниякы великы подники. Но тым, же суть Русины гужевнаты і ідуть за своїм, не зістають на місці бідакати, так тот край є барз красний. Много молодых мусило одыйти за границі отчизны, но все підпорують своєї родины. Пошлють пінязі, поможуть. А є то видно, бо кідь там чоловік прийде, не мать чутя голодной долины. Є там вшытко управлене, красне, чисте, не видить ся, же люде там жыють у біді. Все але чекають, коли настане тот час, же за нима прийдуць їх діти і внучата.

• Далшым вашим місцем діяльства є фолклорный колектів Горнад. Чуєте, же фолклор є все в моді? Приходять новы люде? А зіставають? Або втечуть,

кідь прийдуць на то, же тренінг не є легкый.

– Тота радость є велика а в сучасности ся много молодых людей ходять просити, ці можуть прийти до колектіву. Многих приймаме, але дость їх і одыйде, бо фолклор є красний, але є то нелегке гоббі – двараз-трираз до тыждня треба ходити на тренінгы, найти собі вольный час, жертвовати вікенды ці родинны ославы на выступлїня... Люде собі то може ани не усвідомлюють, же фолклор ся робить скutoчно з великой любви. Але тот, хто вытримле холем рік і прийде на то, же го то бавить ай наперек тому вшыткому, так ся му то верне.

• Што чоловіка научить фолклорный колектів?

– Окrem танців і співанок го научить цінити собі традиції і крой. Научить ся, же крой треба знати носити. Окrem того, колектів научить самодисципліні. Мы по тых роках знаме ся так скоро збалити, же кібы сьме ішли до конкурзу „Cestoviny“, так бы сьме были вырихтованы за дві минуткы (сміх). Люде з колектіву знають быти організованы, дисциплінованы і знають собі зорганізувати і властный час. А вшыткы тоты скушености докажуть выужыти і в жывоті, і в роботі.

• Гуморісты твердят, же кідь ся „вышальять“ на сцені, дома суть важны. Вы ся на сцені выспівате, вытанцюєте, а дома?

– А прийду домів і співам зась (сміх). Часто сі заспівам такы співанкы, котры єм ся іщі не одважив презентувати на сцені, так сі їх дома треную.

• Котра є ваша найоблюбеніша співанка?

– В сучасности дуже люблю гуцульську співанку із Підкарпатя з назвов „Зажурила ся“. Є то співанка, котра ся співала, кідь ся косило сіно, а є барз красна.

• І ваша жена є фолклорістка, также ся у вас нелем співають, але і танцює?

– Самособов, часто сі дома пробуєме різны танечны крокы. А хоць маме під собов сусідів, але іщі ся не скаржили (сміх).

• Спізнали сьме ся вдяка фолклору?

– Гей, спізнали сьме ся в Бырні, де Душанка штудовала, а я єм сполупрацовав з тамтешнім „Vysokoškolským suborem lidových písní a tanců“. Она там танцевала а я єм приправлєвав хореографії, і так сьме ся дали докопы. Штири роки сьме ходили, жыючи далеко од себе і путовали по трасі Бырно – Кошіці, через Слатінскы Лазы, одкы жена походить. Потім пришла Душанка до Кошіць, зачала робити в радію Регіна, а влоны сьме мали свадьбу.

• Літо є про фолклорістів нарочный час, кідьже ідуть із выступлїня на выступлїня. Встигли сьме сі одпочіти? А што вас чекає на осінь?

– Осінь (позн. ред.: уж поминула) буде співанкова. З Горнадом маме выступлїня і збераме ся награвати новий албум і в тых днях зацінаме награвати ай соловый компактний диск. Хотів бы єм то встигнути до кінця осени, а ідеально бы было выдати го на рождественный торг.

• Вызерать то так, же собі жыєте свій сон...

– Гей. Повіли сьте то точно. Николи бы єм не подумав, же даколи буде такый інтерес о мій спів, але кідь єм був малый а мати мі пустила ЛП платню Маковицька струна, я єм запер очі і представлєвав сі, же стою на сцені, співам а люде мі плескають. А то ся досправды стало. Также сі досправды жыєме свій сон, а є то супер.

43. семiнар карпаторусинiстiкы – о народностнiм школствi

Школьска сфера є тов сферов, в котрiй ся материньскый язык Русинiв на Словакiї розвивать лем барз помалы, мож повiсти, же стагнує. Таке конштатованя было формуловане на 41. семiнару карпаторусинiстiкы, котрого темов были вечернi школы русиньского языка, оргiнованы обчаньскым здружiнєм Колысочка – Kolíska. Мiджiтым узрiв свiтло свiта документ iновованой Концепцiї навчаня русиньского языка і лiтературы, яку приправив учитель контiнуалной едукацiї про русиньскый язык і лiтературу **Мрр. Марек Гай**.

Инштiтут русиньского языка і культури Пряшiвской унiверзiты в Пряшовi і з той нагоды приправив **43. научный семiнар карпаторусинiстiкы, який ся одбыв 4. октября 2017 на Пряшiвскiй унiверзiтi у Пряшовi (Словакiя) і з лекцiїв на тему *Сучасный став едукацiї Русинiв Словакiї (В контекстi iмплементациї iновованой Концепцiї навчаня русиньского языка і лiтературы)*** выступив позваний **Мрр. Марек Гай**, учитель контiнуалной едукацiї про русиньскый язык і лiтературу з Методiчно-педагогiчного центра у Пряшовi.

Марек Гай – єден з першых абсолвентiв штудiйного програму русиньскый язык і лiтература в проглубенiй формi штудiя (штудiї закiнчiв у роцi 2003), директор Матерьской і основной школы Михала Сопыры в Радвани над Лабiрцєм і довгорiчний учитель русиньского языка і лiтературы в уведженiй школi представив дакотры пункты концепцiї, в котрых настали од попереднєй концепцiї змiны, котры можуть быти важны при вирiшованю директорiв школ (респ. старостiв сел), цi зарядити школу до сiтi народностных школ, або нi, а таксамо приближыв актуалну пропозицiю норматiвiв на єдного школяря в таких тiпах школ. З єго iнформацiй выплынуло, же до сiтi народностных школ мож зарядити лем школу з навчалным языком народности (в нашiм припадi русиньскым) і лем така школа може наслiдно черьпати норматiв 108 % на єдного школяря, а школы, де ся учiть русиньскый язык як предмет, можуть черьпати норматiв 104 % на єдного школяря, што фактiчно покрыв лем фiнанчны наклады на заплачiня одученых годин русиньского языка в данiй школi.

Є то веце як нiч, но треба отворенi конштатовати, же Русины сi од концепцiї обiцяли веце. Скламаны были главнi членове комiсiї, котры помагали приправлєвати уведжену концепцiю (учителi русиньского языка на основных школах, координаторка вечернiх школ русиньского языка і педагогове Инштiтуту русиньского языка і культури ПУ, бо якраз они пропонували норматiв 125 % на народностны школы).

Мiджiтым (19. септембра 2017) ся одбыло засiданя Вибору про народностны меншыны і етнiчны групы, порадного органу Рады влады Словацкой републикы про людьскы права, народностны меншыны і родову рiвность. На нiм взяв участь член того Вибору за русинь-

• Мрр. Марек Гай – лектор 43. семiнара о русиньскiм школствi.
Фотка: А. З.

ску меншыну – **Мрр. Петро Медвiдь**, котрый пришов з новыма iнформацiями:

Покля дотеперь був коефiциєнт державной дотациї про школу з навчалным языком народностной меншыны на єдного школяря 108 % у порiвнаню з дотациєв про школы з навчалным языком словацкым, од нового календарного рока бы мав быти коефiциєнт 113 %. Таке навышiня, самособов, бы давало надiй на злiпшiня сiтуацiї і про школы з навчалным языком русиньскым. Кiдь бы ся притiм iщi одбуряла бiрокрацiя – виготовлєвати двойязычну документацiю на таких школах, наiсто бы то був крок к лiпшому просперованю народностных школ на Словакiї.

В каждiм припадi, порiвнуючи чiсло школярiв, котры ся учiли русиньскый язык в рамках повинного навчаня в основных школах, мож конштатовати, же ту можеме быти ходем малыма оптимiстами. **Кiдь в роцi 2016 было чiсло вшыткых школярiв на Словакiї, котры ся учiли в рамках повинного навчаня предмет русиньскый язык і лiтература – 129, то од септембра 2017 тото чiслоросло на 287 школярiв.** Самособов, при-спiли к тому ай школярi з ОШ в Кленовiй, котра ся стала народностнов школов, а таксамо школярi з ОШ у Пчолинiм і у Радвани над Лабiрцєм, котры суть школами з

навчанём русиньского языка.

Марек Гай таксамо поінформовав о тім, же ся звышыло ай чісло учітелів, котры сі дали пригласку на росшырїня своєї кваліфікації о предмет русиньскый язык і література. **В сучасности ся пригосило на тот предмет 70 учітелів, переважно з окресу Меджілабірці. Шкода лем, же Методічний центр у Пряшіві може успокоїти лем 30 учітелів, остатні мусять чекати до далшого рока.** То ся не любило главні тым учітелям, котры уж дакілько років учать предмет русиньскый язык на своїй школі, і не мають можность сі в тім році зробити рекваліфікацію на тот предмет. Знову, як Марек Гай конштатовав, є то вопрос фінанчного

забезпечіння. Приобіцав, же буде робити вшытко, што є в ёго силах, абы ся зреалізовала едукація про вшыткых учітелів русиньского языка, котры о то дотеперь пожадали.

Конець семінара належав представліню новых публікацій в русиньскім языку. Запрезентовала їх докторанда Інштитуту русиньского языка і културы **Мгр. Міхала Голубкова**, а позад нёй авторка той статі позвала притомных на далшый семінар карпаторусиністікы, котрый буде **25. октобра 2017 і буде ся тыкати вживаня русиньского языка в конфесіоналній сфері, конкретні міджі Русинами православного віросповіданя.**

о. Мгр. Мілан ЯСИК, Общество св. Йоана Крестителя, парохія Олька (Словакія)

Адолф Добрянський, визначный репрезентант Русинів 19. стороча (4)

Обранця візантійского обряду

Адолф Добрянський був воджатаєм Русинів нелем у політичнім, културнім, але і церковнім животі. В році **1869 в Будапешті взяв участь на церковнім з'яздї**, де выступив проти планованій церковній автономії в Угорську, котров мала быти сполочна юрисдикція римокатоликів із грекокатоликами під веджінем острігомского архієпископства. Добрянський апеловав на Флоретський конціл з року 1449 і на Ужгородську унію з року 1646. **Пропоновав вытворіня і самостатного архієпископства про грекокатоликів в Угорську.**

Кідь пришівський єпископ Николай Товт у **1881 році строго заказав священникам носити борода**, Добрянський написав єпископови писмо, в котрім жадав зрушіня даного наряджіня. Писмо підписало 14 священників. Міджі першыма, котрый підписав того писмо, був **Александр Павлович**, хоць він сам бороду не носив.

А. Добрянський ся живо інтересовав о церковный живот і особно ся знав з представителями нелем грекокатолицькой церкви, але і православної. Хоць був грекокатоликом, був і великим симпатізантом православної церкви, а то так російской, як і грецькой. Прічінов было і то, **же в тих церквах відів гаранцію захованя чистоты выходного (візатійского) обряду.**

Примушене перебування у Відню (1882 – 1887)

В році **1882, по скінчіню несправедливого суду у Львові, Добрянський ся побрав до Відня, де жив аж до 1887 року.** Владны орґаны му нарядили, жебы з Відня не одходив і не мішав ся до діл Підкарпатської Руси і Галичі. Приділили му пензію дворного радцю, котрой переважну часть посылав до Чертіжного своєї жені Елеонорі, бо она ся старала о їх родинне господарство. У Відню жив скромно у невеликім кварталю. Подля споминів ёго родини, Адолф Добрянський вставав скоро рано. Омыв ся студенов водов, ішов до кавярні, де собі прочітав денну пресу і выпив дакілько

· ROK ADOLFA DOBRIANSKEHO ·

погарів мінеральної лічівой воды з кавов. По навороту до кварталю сїв за стіл на писаня і робив. Обіды мав барз скромны. Кідь був на обіді в рештаванті, часто ся стрічав із визначныма людми, з котрыма потім абсолвовав сполочну прогульку. Найчастіше ся прогуляли по облюбленій віденьській уліці Рінгштрассе. По прогульці зась ся вернув домів, де писав і робив часто до пізної ночі. Так вызерали ёго робочі дні. Недільны і святочны дні мали іншый характер. Рано не їв і не ішов ані до кавярні. О восьмій уж був в грецькій православної церкви на утреньї, потім ішов на літургію до грекокатолицькой церкви. На молитву обідніці ішов до російской православної церкви. По приході домів присвятив Добрянський цілый день одпочінку. Недільны вечеры часто перебував на навщивах у колі віденьских Славянів. Приходив все в точно договоренім часі і приносив зо собов радость і добру наладу. На стрічі русиньской і славянської молодежи ходив мало, бо був опатерный, жебы ёго навщивы не были прічінов к підозріваню або перенаслідованю Славянів.

Подля *"Moravských novín"*, Добрянський іщі перед одходом з **Відня** до Іннсбруку в августі 1887 навщивив найвекше одпустове місце на Мораві – Велеград. Адолф

Добрянський, як уж сьме споминали, пережив у Відню пять років (1882 – 1887). Почас того періоду написав і видав слідуєчі твори: „*Наименование австро-угорских*” (1885), „*О современно религиозно-политическом положении австро-угорской Руси*” (1885), „*Материалы для памятной записки галицких русских*” (1885), „*Програма для проведения национальной автономии в Австрии*” (1885), „*В день праздника св. великомученика Димитрия*” (1886), „*Разяснение к истине*” (1887) і іншы.

Хоць був Добрянський по перестігованю з Відня до Іннсбруку в старшім віці, но не перестав писати і публікувати. В Іннсбруку написав твори, як наприклад: „*По истине*” (1888), „*К разяснению защиты греко-славянской церкви со стороны апостольского римского престола*” (1888), „*Апелация И. Г. Наумовича*” (1889), „*Календарный вопрос в России и на Западе*” (1894), „*Куда мы дошли?*” (1898), „*Суждение православного галичанина*” (1899) і іншы. Їго послідня стаття была написана в році 1901 під назвов „*Гді виход?*”. Многы Добрянського роботи вышли і книжно. Свої роботи публікував у російскім і німецькім языку.

Иннсбрук – послідня заставка Добрянського (1887 – 1901)

В 1887 році австрійска влада нарядила перестігованя Адолфа Добрянського до Іннсбруку. Польскый денник „*Kurjer Lwowski*” із 3. септембра 1887 передає інформацію, же цілём ёго пересеління мать быти одсунута панславистичного додавателя інформацій і агітатора. В недалекім місті монархії уж жыла ёго дівка Алексея із своїм мужем Юлієм Геровским, де были австрійсков владов примушены ся перестіговати з Галичі. Хоць то Добрянський прияв як несправедливість і до істой міры як вигнанство, потішыло го, же в Іннсбруку буде близко своєї дівки. Почас перебування Адолфа Добрянського у Відню і пізніше в Іннсбруку вела ціле родинне господарство в Чертіжнім ёго жена Елеонора. Добрянський жив в Іннсбруку аж до своєї смерти. Каждорічно діставав пензію дворного радцю 5 тисяч златых. Подля австрійских законів діставав пензію, але не міг ся перестіговати з Іннсбруку, бо бы му была пензія однята. Жена і родина го могли навщівити лем з поволінём штатных урядів. Сын Мірослав зо женов, котрый жив у Росії, го був навщівити лем раз, ай то зо спеціальным поволінём по інтерпелачії російской амбасады у Відню.

Жылот А. Добрянського в Іннсбруку був такый: занимав ся гімнастіков, писав, читав і барз любив ходити на прогульки до гор. Жыв часточно як вегетаріан. Їв говеджу поливку, малоколи мнясо, і то мусило быти діетне. Мав ту свою книжніцю, де му посылали зо вшитых кутив славянскы новинки. Тым, же го навщівлєвало много сербских, словацкых, чеських і хорватских студентів, став ся як бы воджатаєм іннсбруцкой славянской молодеди. Тоты студенты в Іннсбруку заложыли общество Велебіт, котре Добрянський час од часу навщівлєвав.

Добрянського в Іннсбруку навщівлєвали і многы вызначны особы, як російскый прокуратор **Победоносцев**, професор **Владимір Ламанський** і професор Варшавской універзіты **Антон Буділовіч**, котрый мав за жену ёго дівку Гелену. Зачатком 1900 року нововымено-

ваний грекокатолицкый метрополіта **Андрій Шептицькый** при навертаню з Рима до Львова зашов на два дні навщівити в Іннсбруку Адолфа Добрянського.

Вісем років ся о роботы у кварталю Адолфа Добрянського старала дівка **Алексея**, котра ся але в році 1895 зо своїм мужем перестіговала до Чернівців у Росії. А. Добрянський зо свого вигнанства в Іннсбруку одышов лем два раз. В році **1898** му штатны органы доволили одыйти на шість тыжднів до Чертіжного. Послідній раз мав Добрянський доволене навщівити Чертіжне на три дні, а то в році **1900**. Ту ся розлучів зо жытелями Чертіжного і містным священиком **Іренеєм Ханатом**. Помолив ся при гробі вызначного русиньского писателя **Юлія Ставровского-Попрадова** і вернув ся до Іннсбруку. В осени **1900** року пришла до Іннсбруку ёго жена Елеонора.

Смерть Адолфа Добрянського і ёго погріб

В осени року 1900 Адолф Добрянський зослаб, зато ку нёму пришла з Чертіжного ёго жена Елеонора. Чім далше ся чув слабшым, аж наконець в **ранніх годинах 19. марца 1901 вмер**. На третій день, 22. марца, ёго тіло наложыли до влаку і в допроводі вдовы і многых славянских студентів Іннсбруцкой універзіты было перевежене на виход. Дня 23. марца пообіді влак допутовав до Меджілаборець, де на приход тілесных остатків русиньского великана уж чекав народ ведно з духовенством. Притомны были грекокатолицкы священници **ІрENEЙ Ханат** із Чертіжного, **Владимір Ройковіч** із Меджілаборець і **Павел Ставровський** із Борова. На меджілабірській станіці была одслужена перша панахіда зо помершого Адолфа Добрянського. По ній наслідовав погребный допровід через Меджілабірці, Борів, Габуру аж до Чертіжного. Почас подпроводу ся співали смуточны церковны пісні і на многых місцях ся читало св. Євангеліє. Про припад можной демонстрації уряды нарядили поготовість містных шандарів. Нащастя нияка демонстрація не была.

Тіло небіжчика было положене до двоїтой труны прикритої червеным сукном. Труна была зднука ковова, звонка деревяна з малым выглядчатём наверху. Положыли ю на деревяный віз, котрый тігали штири коні. На челі допроводу ніс хрест **Марко Мелнічак** із Чертіжного, котрый був господарём великогогосподарства А. Добрянського. За ним наслідовали священници, труна і родина помершого ведно з віруючіма. Богатшы панове і дамы ся везли в кочах. Всягды, де допровід проходив, на храмовых вежах дзвонили дзвоны, а жытелі Борова, Габуры і Чертіжного з церковныма заставами вітали тілесны остаткы свого великана.

В Чертіжнім была труна з тілом небогого Адолфа Добрянського выставлена в едній із найвекшых містностей ёго дому. Цілу ніч приходили люде, жебы ся помолили і послідній раз, хоць лем через мале выглядча, віділи свого пана. Дорослы двигали над труну свої діти і указовалки їм „Высокородного пана”, так го звали містны жытелі. Небогый мав на собі чорный анцуг і вышивану сорочку. Голову мав нахылену наліво. Їго медайлы были прикапчаны на окремій подушці, положеній при ногах

небіжчика. Вночі пришли і многы предста-
вителі русинських обществ з Галичі.

На другый день, в понеділок **24. марца 1901,**
быв святочный погріб за участи дванадцятёх
священників і великого множества людей. Погребны
обряды вів окресный протопресвітер **Іван Гуловіч** із
Выравы. На дворі перед домом мав проповідь **о. Влади-**
мір Ройковіч з Меджілаборець. Святу літургію одправ-
ляв **о. Николай Волошінович** із Галичі. Над гробом мав
прощальну реч за галичских Русинів **Владимір Дуди-**
кевіч із галичской Коломії, котрый высловив памятни
слова: „*Над Твоім гробом даєме Ті поклон, наш вели-*
кан, а мы обіцяме зістати вірныма наслідовника-
ми Твого одказу і будеме іти путёв, котру есь нам
указав.“ За карпато-русинську молодеж ся розлучів **Гі-**
ларіон Цуркановіч, студент Черновецькой універзیتی
а за булгарьских студентів – **Штефан Цанков**. Угорь-
ска влада восьмом священникам за участь на погребі на
істый час одобрила конгрзу (выплата духовного забез-
печена законом).

Інтересну справу о погребі Добрянського приніс ден-
ник під назвов „*Dziennik Polski*“ із 11. апріля 1901, в кот-
рім ся говорить о неохоті жытелів Чертіжного іти на
погребны обряды. Меджі людми была розшырена спра-
ва о тім, же Добрянський був неприятель Мадярів. До-
машній священник мав што робити, абы пересвідчити лю-
дей, хто в реальности був Адолф Добрянський.

Містный піп Іреней Ханат у Матриці помершых запи-
сав – Адолф Добрянський був у Іннсбруку заопатрений
і як причіну ёго смерти увів „*marasmus senilis*“, што зна-
чить старецьку вычерпаность. А. Добрянський собі же-
лав быти похований близко чертіжняньской церькви.
Уж тогды были планы збудовати векшу церьков, зато
Іреней Ханат ведно з віруючіма вирішив поховати Доб-
рянського на южнім боці старой церькви. Днесь ся гріб
А. Добрянського находить северовыходно од новой
церькви, збудованой у 1928 році.

Подля свідчіння священника Ханата, далшым желанём
Добрянського было, жебы было ёго господарство рос-
парцеловане і тунё продане рольникам у Чертіжнім,
Габурі, Дрічній і Прикрій. Жытелі Чертіжного му з вдяч-
ности дали зробити достойный памятник на гробі.

З проповіді о. Владимира Ройковіча, меджілабёрського пароха, на погребі Адолфа Добрянського

Зышли сьме ся ту вшыткы із щіросердечным жа-
лём і глубоко скормучены смотриме на тоту по-
дїю, котра є перед нашыма очами. Великий, выз-
начный і широко-далеко славный чоловік, Адолф
Добрянський, порадца нашого царьского двора, оці-
нений медайлов Желізной коруны і далшыма высо-
кыма медайлами од рук іншых країн, лежыть перед
нами мертвый.

Тяжко мі оцінёвати ёго жывот повный великих
дій і заслуг. Про мене як проповідателя Божого
слова то не є найголовніше, бо ёго жывот был
обдареный Божов благодатёв і высокым ві-
ком. Ёго жывот є в обцім знамый, много-
заслужный і наісто буде многыма поко-
лїнями достойно і достаточно оціне-

• Сімдесятрічний пензіста Адолф Добрянський.

ный про вшыткых, котры ся інтересують важныма
подїями того світа.

Не можу в тихости обыйти єдну цінну властность
нашого помершого. Властность, котра наповня-
ла цілый ёго жывот, а котра нам, Русинам, мать
быти любя. Прошу ся вас, ту участных, ці был, є і
буде меджі нами такый высокопоставлений чоло-
вік? Такый, котрый бы так щіро любив наш святой
выходный обряд, котрый бы был такым сердечным
ёго продовжователём. Ці был, є і буде ёму подобный
чоловік, котрому бы были так близкы тяжкосты
свого народа, і котрый бы был так щастливый, же
є сыном того народа?

А тотя цінна властность нашого помершого ний
нам буде доброприкладнов і навікы незабытнов. Тот
великий чоловік зняв зо себе смертелне облечіня і
облік ся до облечіня безсмертного.

І при днешнім смутнім торжестві треба ся нам
тішыти віров у безсмертность. Мы маме надїй, же
він нелем жывый, но і находить ся в блаженстві
вічнім. Бо перед смертёв прияв святы Тайны в надїі
і покорі передав свою безсмертну душу безсмертно-
му Сотворителёви. Маме надїй, же він, котрый про-
славляв Божє імє, є теперь овінчений вінцём непо-
минаючого жывота і набыватъ вічну славу.

Жывот ёго родины

По смерти свого мужа Адолфа Добрянського жыла
ёго жена **Елеонора** дале в Чертіжнім, де ю каждорічно

навщівлєвали єй дївкы з родинами. В часї першой світо-
вой войны, кідь пришли австрійскы вояци до села Чер-
тіжне, перед єй очами підпалили дім Добрянських. Стало
ся так **25. новембра 1914**. По тім інциденті ся Елеонора
із жалєм у сердцю побрала до села Ракаці в Боршодьскій
жупі ку своїй сестрі Невицькій, де **дня 23. марца 1915**
по тяжкій душевній хвороті і вмерла.

Сын **Мірослав** умер в Холмі 1898 року. Дівка **Ольга**, на-
роджена **31. децембра 1843**, ся выдала за **Емануїла Гра-
баря**. Жыла у Відню, Львові і Москві. Мала двох синів,
з котрых старшый **Ігорь** ся став директором Третьяков-
ской галерії у Москві. Є похований у Москві. Дівка **Ірена**,
народжена в році 1854, ся выдала за **Гомічкова** і вмерла
в році 1910. Дівка **Гелена**, народжена 8. юла 1855 у Вели-
кім Варадині, ся выдала за **Антоня Буділовіча**, жыла в
Іннсбруку і вмерла 28. януара 1920 в Катеринодарі. Дів-
ка **Алексея**, народжена 30. авґуста 1857 у Великім Вара-
дині, ся выдала за **Юлія Геровского** в місті Львів. Пізні-
ше жыла в Іннсбруку і Чернівцях. Вмерла у Відню в часі
1. світової войны. Дівка **Вєра**, народжена 22. юла 1861 в
Відню, ся выдала за **Ізідора Продана**. Жыла в Ростові на
Доні в Росії. Сын **Боріс**, народжений 14. фебруара 1863
в Будині, був вояком російской армады і вмер у Томску
коло 1899 року.

На конець

Адолф Добрянський одданостєв і любовов ку своему
русиньскому народу вказав красный приклад сла-
вяньской взаємности. Оцінєвали го і сполупрацова-
ли з ним знамениты народовці словацькой, чеськой,
російской, сербской, але і словіньской і хорватьской
народностей.

Хоць був Добрянський довго поважований за русо-
філа, в смыслі панславистичнім, який тужить по надвла-
ді великой Росії, на высвітліня той єго позиції ся нам в
"Národných novinách" із 1914 року нукають слова До-
бряньского внука, Романа Геровского: „Мій небогый дїдо
Адолф Добрянський у Львові перед судом отворено повів,
же є русофіл. І додав, же в році 1848 вшиткы австрійскы
патріоты были русофілы. Докінця і сам цісарь був ру-
софіл. Але пришли іншы часы. Ненавить до Росії ся так
стала подмінков австрійского патріотизму. Адолф
Добрянський одышов до пензії і притім зістав все русофі-
лом, як і австрійським патріотом. Од тых часів ся зачало
перенаслідованя нашої родини, котра зато терпить аж
до третєго покоління.“

Далшый внук Добрянського, Юрій Геровський, у своїх
споминах на дїда пише: „**Меном Адолфа Добрянсько-
го ся про нас зачінає вшитко, што маме і што
сьме досягли в роках 1848 аж 1881. Він нас зобу-
див, створив наше возроджєня, під єго веджінєм
выросла наша притомность, єго намагов зосилнів
і захранив ся наш народностный живот. Он был
про підкарпатьскых Русинів отцєм народа, так як
Палацький про Чехів, або Людовіт Гай про Хорватів**“.

**ВІРЬМЕ, ЖЕ ОДКАЗ І ТВОРЧОСТЬ АДОЛФА ДОБРЯНЬ-
СКОГО ЗІСТАНУТЬ ДОВГО ЖЫВЫ У ПАМЯТІ, АЛЕ І У
ВОЗРОДЖІНІЮ І РОЗВИТКУ ЄГО НАРОДА.**

Позначкы і література

- Аристов Ф. Ф.: Карпато-руські писатели, Москва, 1916, сс. 169, 176-193, 192-193, 208.
- Шлепецький И. : Избранные произведения, Алек-
сандр Павлович, Пряшев, 1955, с. 483.
- Sekey M.: Životopis A. I. Dobrianskeho, Košice, 1928, s. 82.
- Moravské noviny, 1887, č. 172, s. 2.
- Kurjer Lwowski, L'vov, 3. 9. 1887, s. 3.
- Карпатский свить, Ужгород, 1929, № 2-3, с. 466.
- Федор П.: Краткій очеркь діяльности А. И. Добрянскаго,
Ужгород, 1926, с. 17-18.
- Боровский священник Павел Ставровский быв братом Юлія
Ставровского-Попрадова.
- Ханат. I.: In Карпатскій свить № 7, Ужгород, 1928, с. 230.
- Ройкович В.: In Карпатскій свить № 7, Ужгород, 1928, сс.
232-235.
- Dzienik Polski, 11.4. 1901, L'vov, s. 2.
- Národné noviny č. 66, Turčiansky sv. Martin, 1914, s. 3.
- Геровскій Г.: Адольфъ Ивановичъ Добрянскій, In
Православный Русско-американскій календарь на год 1929,
Wilkes-Vare, Pa, с. 94.

**(Конець. Передклад зо словацького языка до русинь-
ского на Словакії: А. З.)**

• Северовыходно од чертіжнєняньской церькви ся находить грїб
Адолфа Добрянського, на котрім є велика мраморова табла з
надписом.

ЕМІЛІЙ КУБЕК: Визначный карпаторусинський писатель в Америці

(К 160-річчю од дня народжіння, 28. 11. 1857 – 17. 7. 1940)

Маганой Сіті на выході америцького штату Пенсільванія має славу баницького містечка. Сучасны цілосвітовы проблемы у здобыванню угля позначили тыж животну уровень того регіону богатой Америки. Од колишнього процвітання міста баників не зістрало ани сліду.

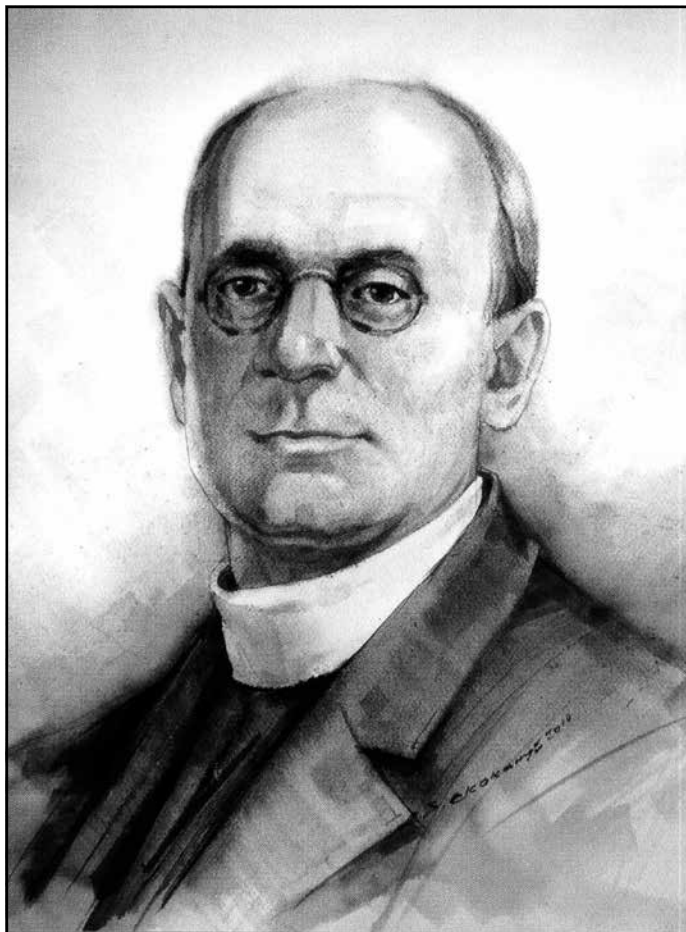
Недостаток работы жене людей до інших штатів; выше тридцять тисяч жителів ту зістало. Цілы уліці охаблених двойштоковых деревянных хыж, што ся розваляють (дакотры уж впали), заперты церквы, недостаток інвестицій на інфраструктуру міста – вшытко тото депресивно впливать на околідучого. Але даколи місто процвітало; у містнім опернім театрі почас выступів ся ту презентовали знамы зізды оперы. Іщі една шпещіфічність – десяткы красных, мурованых, архітектурно выдареных церквей, збудованых на зачатку XX. стороча, котры свідчать о многонародностнім і многоконфеснім зложінню ёго тогдышніх жителів, як і о тім, же ся передганяли, хто буде мати найвекшу і накрасшу церкву. Писатель, живот котрого був звязаний з Маганой Сіті (Mahanoу City) і котрый був свідком даколишнього процвітання того міста робітників – Емілій Кубек в єднім із своїх повідань з початку XX. стороча (*Палько Росток*) описав тото місто, хоч і придумав му іншу назву – Нортвест. Автор писав: *“Жытелі, як всягды у выходных штатах, з цілой Европы пришов робочій люд. Цілый Бабілон; не є такого европского языка, який бы не подарило ся чути в уліцях. Містечко не таке мале; до сорок тисяч народа жыє в нім. Всякы фабрики і три майны [бані – В. П.] не охабляють народ без хліба”*. Хоч і не на головній уліці, але скоро в самім центрі містечка Маганой Сіті (даколи тоту індіанську назву міста высловлюють як Меганой Сіті) стоїть архітектурно выцібрена, двойвежова, велика русинська грекокатолицька церкву, яка почас службы Божой могла вмістити до себе дваisto і веце віруючих. Є іщі една шпещіфічність той церкви – в ній є унікатна у цілім хрістіаньскім світі ікона. Скоро тяжко собі представити, жебы десь у католицькій Европі умелець міг бы собі доволити (а церкву бы то благословила!) створити ікону Божой матери з малым Ісусом на руках не одповідно до давно заужываных канонів і наших стереотіпів віджіння. Але у баницькім краю, де антрацит був на вазі людського щастя, їх благобыту і будучности, де баници-Русины часто гынули у банях ці в оцілярських комбінатах, закладали свої традиції – таке чудо є можливе. На єдній із бочных ікон у грекокатолицькім храмі св. Марії у Маганой Сіті новонароджений Ісус, што сидить на руках у Богородиці, тримле у лівій руці кошарик з антрацитом, а правов якбы посвячує тото угля і благославить роботу баника. Кілько десятков тісяч робітників із

Старого краю, што переплавали до Америки за работов і взяли там найтяжшу і різикову роботу, перед тым, як спустити ся до глубину бані на колінах перед тов іконов просили благословління у Бога, жебы не допустив їх смерть ці покалічіння у бані і жебы не зістали їх жены вдовами, а діти – сиротами! (Выходить так, же умелець, котрый створив тоту ікону, був сын Емілія Кубека – **о. Антоній Е. Кубек**, професіональний умелець, што емігровав до США у 1919 році).

Наш приїзд до міста (з проф. Павлом Магочієм і молодым америцьким літературознателём Ніком Купеньскым) выкликав нечеканный інтерес містной телевізії. Місто ся снажить стати інтересным про туристів, а візітков Маганой Сіті може быти праві особа писателя о. Емілія Кубека, який заховав у своїх творах даколишній колоріт баницького регіону; подля ёго повідань і повістей, драматічных творів мож штудувати історію того містечка, з ёго творів мож ся много дізнати о животі імігрантських громад, їх взаємоодносины з містным жытельством ітд. Літературны герої Е. Кубека родили ся, жыли і вмерали у тім місті. Ту ся одбывало їх вызріваня, ту ся ставали міліонарями, ці жебраками. Ту на головній ці прилеглых уліцях они перебували час у всягды притомных корчмах, клубах, барах, дахто пробовав свої силы у бізнісі і одкрывав маленькы обходикы, молодеж на штортовых гріщах здобывала знаня і зручности америцького фотбалу, а талантованы діти співали у популярных у тім часі міджі емігрантами колектівах хорового співу ці грали у театралных ґрупах при церковній школі.

Ту, у Маганой Сіті vznikали першы у карпатських Русинів США церковны і братьскы організації. У 1892 році у Вілкс Баррі споїли ся з іншыма обществами до першой цілоамерицькой асоціації братств під назвов “Соединение Греко-Кафтолическихъ Русскихъ Братствъ” – єдного із найвеце впливnych центрів духовной культуры карпатських Русинів в Америці. У Маганой Сіті жив і єден із найуспішнішых міджі Русинами фінанчник, закладатель містного одділїня «American Bank» Іван Жинчак (Джон Сміт), який ся поважує за фундатора «Соединения» і який ся потім став прототіпом героя повіданя Е. Кубека *Палько Росток* – Пола Сміта.

Сучасны краєзнателі по фалатках зберають знаня історії міста Маганой Сіті. У містнім музею суть панелы з творчов біографієв писателя і священника Емілія Кубека. Чом бы ні! Ведь міджі двома і веце десятками етнічных жителів, діючіма в тім часі (конець XIX. – перша половина XX. стороча) у місті, память ся заховала лем о єднім писателєві, а то о Емілієві Кубекови. Докінця, праві з тым містом споєна ціла без винятку ёго умелецька

• Народный художник Украины: Портрет Емілія Кубека, акварел, 2010.

творчість. Ту він написав тиж свій значний што до обсягу (у трьох томах!) роман-сагу **Марко Шолтыс** ("Marko Šoltys"). І ту він похований на містнім цінтерю – у тій його частині, де ховали прише́лців із Карпатської Руси – ці то з Підкарпаття, ці з Пряшівської області, ці з Лемковини. Много надгробних пам'яток заховало ся на цінтерю; докінця все іщі стоїть великий триметровый камяний хрест-розп'яття, який ту поставила в 1904 році містна русинська молодеж, або, як читає з вырытого до каменя напису, "поставила молодеж маганойска".

Гріб о. Е. Кубека і його жєны Марії означує скромна пам'ятна табла з темно-сивого мрамору. На нїм напис двома языками (карпаторусинським і англїцьким), який ту створений без скорочїнь:

„Mary Kubek
Марія Кубекъ
*1864 †1918
Rev. Emil A. Kubek
о. Емилїй А. Кубекъ
*1857 †1940“

Як свідчать архівны документи, першы карпатськы Русини при гляданю роботы, пришли до Америки іщі в половині XIX. стороча. У 1980-ых роках еміґрація карпатських Русинів набыла масового характеру. Подля рахунків бадателїв, міджі роками 1880 і 1914 коло 225 тисяч карпатських Русинів-робітників пришло до США; еміґранты глядали уквартелєваня переважно в індустріалных центрах на севернім выході країны – у штатах Нью Йорк, Нью Джерзі, Конектікат, Огаї, но най-

вєце у штаті Пенсїлванія. Історичны условія не были наклонены наверхню еміґрантів до родного краю: слабы можности кваліфікованой, добрі заплаченой роботы по Першій світовій войні, велика кріза в 1930-ых роках, Друга світова война і, докінця, приход до влады у державах выходной Европы прокомуністичных тоталітних режімів і анексія Підкарпатської Руси Советським союзом. Тепер у США жые приблизно 640 тисяч людей (подля інших чїсел – 1,3 міліона) Американив карпаторусинського походжіння – потомків тых, котры до 1914 р. ішли глядати собі роботу за океан.

Літературна творчість в оточіню карпаторусинської діаспори в Америці ся дость скоро розшырила. У тых містах, де ся сформовали русинськы етнічны ґрупы, всяґды Русины заснововали свої церковны, народностны, культурны і молодежны організації – „Соєдинєніє“, „Собраніє“, „Свобода“, „Сокол“ і іншы. Під веджїнем священників і учітелїв церковных школ Русины часто заснововали церковны і світськы хоры; ту діяли віфлеємскы общества („віфлеємчікы“), а тиж аматерськы театралны колектївы.

По часі літературна творчість карпатських Русинів у США розвила ся натілько міцно, же ся появлять ціла плеяда „своїх“ писателїв. Міджі найвызначнішыми были культурный діятель **Петро Мацков** (1880 – 1965), родом із с. Лївов на Пряшівській Руси, еміґровав у 1898 р.; священники **о. Зіґмунд Бриньскый** (1881 – 1932), родом із с. Матяшка на Пряшівській Руси, еміґровав у 1913 р.; **о. Джордж (Юріон) Терзе** (1883 – 1962), родом із Підкарпатської Руси, еміґровав у 1912 р.; **о. Орест Коман** (1894 – 1988), родом із с. Біловежа на Пряшівській Руси, еміґровав у 1921 р.; **Дмитро Выслоцькый** (1888 – 1968), родом із с. Лабова на Лемківській Руси, еміґровав у 1917 р.; **о. Стефан Варзалїй** (1890 – 1957), родом із с. Фулянка на Пряшівській Руси, еміґровав у 1920 р.; **Валентін Ѓорзо** (1869 – 1943), родом із с. Білки на Підкарпатській Руси, еміґровав у 1905 р. і много інших. **Творчїй потенціал писателїв, їх богата умелецька дідовизна докінця дали імпульз говорити о історичнім і культурнім феномені карпаторусинської літературы Споєных Штатів Америки. При друкованю своїх творів писателї выужывали як кіріліцю, так і (вєце розшырену) латиніку.**

Єдным із найпліднішых писателїв в еміґрації був **о. Емилїй Кубек** (28. 11. 1857 – 17. 7. 1940) – греко-католицькый священник, лексїкоґраф, поет, писатель, драматурґ, культурно-сполоченьскый діятель. Він родом із с. Штефуров на Пряшівській Руси (єго отець Антонїй тиж був священником). Правдоподобно, в Ужгороді скінчїв духовну семінарію. Оженив ся з дївков греко-католицького священника о. Едуарда Шірілла – Марієв. Мали четверо дітей: Марію, Антонію, Анну і Алжбету. Рукоположений був у 1881 році. Дакілько років повнив функцію помічника священника (каплана) у селах Гомроґ (тепер у Мадярьску), в Якубянах, дале служыв як священник у селах Кремна (1884) і Любовець (1885). У 1885 – 1904 роках був священником у с. Снаков (вшыткы названы села – в Пряшівській області). **У 1904 р. еміґровав до**

США. Одтогды аж до своєї смерті служив у грекокатолицьким храмі св. Марії у Маганой Сіті.

Іщі перед еміграцієв ся Е. Кубек запрезентовав як скушений лексікограф. Він склав порівнанный штириязычный словник *„Старославянскій-оугорскій-рускій-нѣмецкій словарь къ священному писанію“*. Розуміючи цінність того рукопису, виданню словника активно приспіли церковны кола Мукачовской єпархії; він був виданный в Ужгороді. Книжка ся обявила на світлі божім у 1906 році у видавательстві „Уніо“ за помочі отців **Емануїла Рошковіча, Петра Гебея і Др. Василя Гаджегы. В сучасности тот словник є бібліографічнов раритов.**

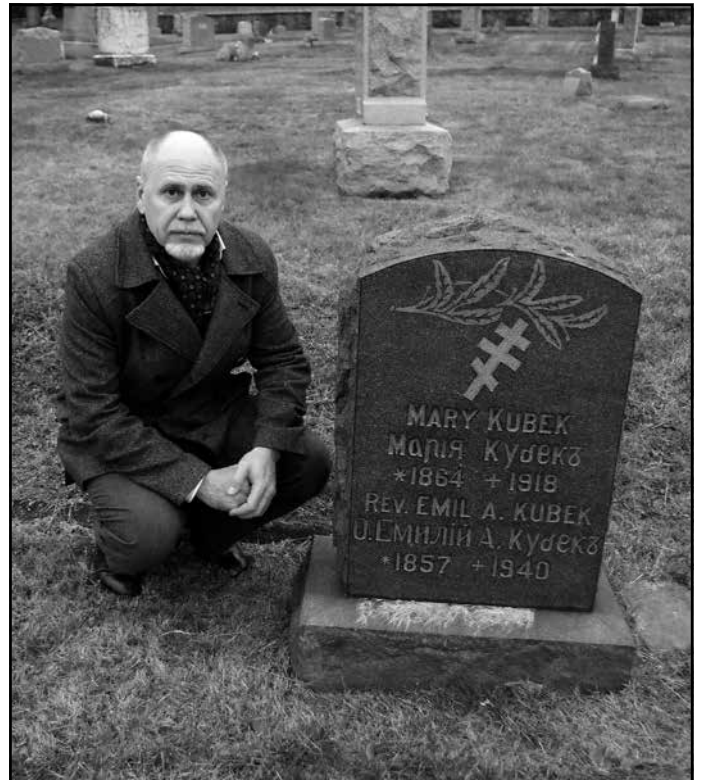
За океаном розвив ся художній талант Е. Кубека. У США ся запрезентовав як плодний поет, прозаїк і драматург. Проза єго была знама читателям-сучасникам, бо ся часто обявлявала у тамтешніх новинках і часописах. Ту мож бы было спомянути повіданя і повісті *„Velykij syn“* (1912), *„Otec Aleksij“* (1915), *„Mikluš Mylŷj“* (1916), *„Palko Rostoka“* (1922), *„Jedno svídanije“*, (1922), *„Paschal'nyj dar“* (1922), *„Posl'i dožd'a – solnce“* (1922), *„Sud'ba“* (1925), *„Dva otečestva“* (1929), *„Bihstvo pred smertiju“* (1932).

По першыраз была опублікована песа *„Olga“* (1915?), яка свідчить о єго талантї драматурга. Односно поетичной творчости Е. Кубек до зборника своїх выбранных творів у 4-єх томах, што вышов під назвов *„Narodny povisti i stichi“*, запропонував лем дакілько прикладів патріотичной, духовной і будительской лірики, а то: *„Dobryj tato“*, *„Pod obrazom o. A. Duchnoviča“*, *„Pozdravljenje dl'a krajevoj Rusi“*, *„Nit! My ne pomreme“*, *„Svobodnaja Rossija – 1917“*, *„Ci lem viditsja mi?“*, *„Nova poslovica“*, *„Triramennyj krest“*.

Але і в наступных роках він продовжував творити, хоть не так активно, бо редакторы, як він сам твердив, го ігнорували. Зато поетичны творы Кубека (наприклад, вірші *„Adam vo raji“* (1923), *„D'ido i siroty“* (1923), *„Materinskaja ljubov“* (1930)) лем рідко мож было стрітити у періодичных виданнях. А на іщі едно книжкове видання він уж фіначно ся не зміг. Як сам на то споминать в *„Автобіографії“*, найвеце му щастило з редактором новинок *„Американскій русскій вѣстникъ“* Михайлом Ганчиним (быв редактором у 1914 – 1920 роках), потім уж тяжше было друкувати. Докінця ку 50-ій річницї єго душпастирьского служіня (1931 р.) творы ся не подарило выдати самостатнов книжков, хоть ку тому вызывав сполочність карпаторусиньского часопису *„Вождь – Leader“*.

Много написаного зістало в рукописах; о місці їх екзистенції не є знамо. На єден із поетичных творів Е. Кубека – *„Лемъ еще разъ...“* (1921) – была написана музика **о. Миколы Петрика** з Пряшівской Руси, який до Америки емігровав у 1919 році. Повный носталгічных налад, глубоко ліричний твір передає много чутя, яке є у душі поета-емігранта, што на чужині смутить за родныма Карпатами:

*„Лемъ еще разъ увидѣти
желалъ бы 'мъ ты, Родный край,
Где спѣвають русски дѣти
По надѣ луги, по над гай.“*

• Автор статії Мгр. Валерій Падяк, к. н., при гробі Емілія Кубека і єго жены Марії у Маганой Сіті (Пенсільванія, США.)

*Напитися воды чистой
Изъ лѣсного жерела,
Поглянути съ горы быстрой
На долины, на села.
Загостити въ твои хаты,
Въ рѣки твои взрѣтися;
На родинѣ заспѣвати
Что 'мъ Русиномъ родился.
За тѣмъ счастьемъ дармо тужу
Ахъ! Не даритъ ми ся доля,
Я родину не увижу,
Ни ей лѣсы, ни поля!“*

(„Лемъ еще разъ...“)

Творча сполупраца о. Кубека з композиторами продовжувала і в у наступных роках. У 1922 році він ведно з Петриком створив музичный твір про мішанный хор – *„Ехо“* (*„Echo“*). Тиж у сполупраці з композитором **о. М. Андрейковичом** був написанный поход про соколский молодежный рух – *„Pochod – marš Sokolov“* (надрукованный у 1938 р.).

Але до літературы Е. Кубек вошов передовшыткым як автор першого роману в карпаторусиньскій літературі. Роман *„Marko Šoltys“* автор написав у 1915 р. у Маганой Сіті. Твір був надрукованный у 2 – 4 томах штиритомника *„Narodny povisti i stichi“*, што выходив почас років 1922 – 1923. Іщі передтым, подля рішіня літературного wyboru братьской організації „Соединение Греко-Кафтолическихъ Русскихъ Братствъ“, твір був переданный до друку молодежным новинкам *„A. R. Sokol Sojedenenija“*. Редактор той новинки **П. Мацков** у 1920 р. надруковав роман у 115 (!) продовжінях.

За жанровыма характеристиками роман *„Marko Šoltys“* мож означити як сагу, то значить, прозовый твір, у яким іде о тырвалый період жывота літера-

турного героя. Автор зображує знаме про нього од народжіння карпаторусинське етнічне оточіння на Пряшівській Руси, де ся (у с. Штефуров) народив і де (у с. Снаков) по час двох десятиріч був грекокатолицьким священиком (1885 – 1904). Властно, його животна скушеность, тип селянських характерів, міжлюдьскы односины, які він міг відіти у с. Снаков, – вшитко того стало основов твору, в яким прозаїк реалістично указав русинське село. Автор слідує живот свого героя – простого селяна Марка Фурмана – по час півстороча – од 1864 до 1915 року. Тот історичний період вмістив у собі много реалных подій і фактів, одзеркалених у романі. Марко прожыв тернисту животну дорогу, але тота зробила з нього сильного і вытырвалого. Із почливости до свого сполуселяна, який вшитко досяг у животі честнов одданов роботам і за помочи самовыхованя, високих моралных якостей, люде назвали Марка „Шолтысом”, што значить у середнєвічній термінології – судцём, чоловіком високого соціального статусу. Фактично, роман – то гімна високої моралности і духовности простого селяна. Сын свого народа, Марко зообшує у собі найкрасшы рисы карпаторусинського народа.

Автор зображує в романі три генерації родини Фурманів. Першу генерацію представлять любляча матір і отець-пияк, який пропив вшиток надобутий маєток і, умераяючи, охабив родину в довгах. Наступна генерація – то сам Марко і його жена Катуса, які через свій живот перенесли любов і почливість єден к другому і в християнській честности виховали свої діти. Наконець, третя генерація – то діти Марка та Катуси: старший сын Юрко і дві сестры – Улья і Мартуся. На кінцю роману – то уж дорослы молоды люде, які стоять перед важным животным вибіром. Як даколи мусив Марко замолода брати участь у войнових подіях у Босні і Герцеговині (1878 р.), так молодій генерації пришло випробовати хранити свою державу в боях Першой світової войны. Роман ся кінчить в оптимістичнім тоні.

Автор написав роман кіріліцѣв, але у діаспорі він був надрукований латиніков. Меджітым, літературна робота підштухла писателя до вопросу штандартізації літературного языка, яку він успішно запроваджовав. Роман-саґа і іншы творы написаны русинським писомным штандардом на основі народного діалекту Пряшівського регіону. Е. Кубек скоро завершыв у США створіння писомного штандарту карпаторусинського літературного языка, але розшырити з діаспори на русиньскы етнічны теріторії тот штандарт не было можным ділом.

Лем тепер ся взацна подля обсягу творча дідовизна визначного карпаторусинського писателя вернула на отчизну. Дашто уж было выдане, остаток – у грандіозных планах карпаторусинських видавателів.

Література:

1. Кубек, Еміль. Єдна стріча : Выбране з прозы / Е. Кубек ; зоставителі : М. Мальцовска, Ф. Данцак ; переклад до сучасного русинського літературного языка М. Мальцовска. – Пряшів : Світовий конгрес Русинів, 2007. – 120 с. – Текст русин. языком.
2. Kubek, Emilij. Autobiografia / Е. Кубек ; editor F. Dancak. – Prešov, 2007. – 26 s. – Текст русин. языком латин. алфавітом.
3. Kubek, Emilij A. Narodny povísti i stichi / Е. А. Кубек. – Scranton,

Pa : Obrana, 1922–1923. – Текст русин. языком латин. алфавітом.

Tom (Volume) I. – 240 s.;

Tom (Volume) II : Marko Šoltys : roman iz žitja Podkarpatoj Rusi. – 206 s.;

Tom (Volume) III : Marko Šoltys : roman iz žitja Podkarpatoj Rusi. – 194 s.;

Tom (Volume) IV : Marko Šoltys : roman iz žitja Podkarpatoj Rusi. – 182 s.

4. Kubek, Emilij. Olga : narodna teatralna p'esa s pisnami iz amerikanskoj žizni v dvuch aktach / Е. Кубек ; editor F. Dancak. – Prešov, [2007]. – 52 s. – Текст русин. языком латин. алфавітом.
5. Kubek, Emil. Výber z diela : Выбер з творбы. 2 / Е. Кубек ; editor F. Dancak. – Prešov, [2010?]. – Текст русин. языком латин. алфавітом.
6. Магочій, Павло Роберт. Кубек Еміль / П. Р. Магочій // Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / уклад. : П. Р. Магочій, І. І. Поп ; заг. ред. П. Р. Магочія ; пер. з англ. языка Н. Кушко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 380–381.
7. Мальцовска, Марія. Еміль Кубек (1857 – 1940) : жыв про Бога і людей / М. Мальцовска // 100 визначных Русинів очами сучасників. 1. часть / зоставителька М. Мальцовска. – Пряшів, 2007. – С. 69–84 : фот. – Текст русин. языком.
8. Падяк, Валерій. Аматерське театральне двиганя у карпаторусинів як основа формованя національного театру часу меживойня и закладины національного театру: еволюція драматургії од легкых водевілів до складных драматичных форм / В. Падяк // Studium Carpatho-Ruthenorum 2015 : штудії з карпаторусиністики 7. / Пряшівска універзіта в Пряшіві, Інштитут русинського языка і културы ; зоставителька К. Копорова. – Пряшів, 2015. – С. 102–121. – Текст русин. языком.
Зі змісту: [про Е. Кубека]. – С. 118–120.
9. Падяк, Валерій. До джерел карпаторусинської балади “Прощай, Росія, прощай, Кавказ” / В. Падяк // Dynamické procesy v súčasnej slavistike“ Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 3. – 4. novembra 2016. – Prešov, 2016. – s. 160–177.
Зі змісту: [про Е. Кубека]. – С. 170–171.
10. Падяк, Валерій. Нарис історії карпаторусинської літератури. – Торонто : Каф. українознав. студій Торонт. ун-ту, 2016. – 256 с. – Титул парал. укр. і англ. языком.
Зі змісту: [про Е. Кубека]. – Див. імен. покажч.
11. Падяк, Валерій. Нарис історії карпаторусинської літератури XVI. – XXI. стороча : Высокошкольський учебник / В. Падяк ; переклад з укр. языка : К. Копорова. – Пряшів, 2012. – 140 с. – Текст русин. языком.
Зі змісту: [про Е. Кубека]. – С. 102–103.
12. Magocsi, Paul Robert. Kubek, Emilij / P. R. Magocsi // Encyclopedia of Rusyn History and Culture / editors : P. R. Magocsi and I. Pop. ; revised and Expanded Edition. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto press, 2005. – С. 258. – Текст англ. языком.
Зі змісту: [про Е. Кубека]. – С. 433–435.
13. Magocsi, Paul Robert. Of the Making of Nationalities There is No End. Volume One: Carpatho-Rusyns in Europe and North America / P. R. Magocsi. – New York, 1999. – 482 p. – Текст англ. языком.
Зі змісту: [про Е. Кубека]. – С. 393–394.
14. Magocsi, Paul Robert. Rusyn-American Ethnic Literature / P. R. Magocsi // Ethnic Literature Since 1776 : The Many Voices of America / eds. Wolodymyr T. Zyla and Wendell M. Aycock, Vol. II. – Lubbock, Texas, 1978. – P. 503–520. – Текст англ. языком.
15. Rusinko, Elaine. Carpatho-Rusin literature / Е. Русинко // The Greenwood Encyclopedia of Multiethnic American Literature. Volume I : A – C / edited by E. S. Nelson. – Westport, Connecticut ; London : Greenwood Press, 2005. – P. 392–396. – Текст англ. языком.
Зі змісту: [про Е. Кубека]. – С. 393–394.
16. Rusinko, Elaine. Karpatskorusínska literatura v USA / Е. Русинко // Studium Carpatho-Ruthenorum 2011: штудії з карпаторусиністики / Пряшівска універзіта в Пряшіві, Інштитут русинського языка і културы ; ед. К. Копорова. – Пряшів, 2011. – С. 98–103. – Текст англ. языком.

Владыка НИКОЛАЙ – Чоловік щірого серця

Владыка Николай (світське прізвіско **Коцвар**), бывший найвысший представитель православной церкви, архієпіскоп пряшівський, митрополита в Чеських країнах і на Словакії. Ёго **Блаженство НИКОЛАЙ ся народив 19. децембра 1927 року в Ганіговцях, окр. Сабінов**. Штудовав на Руській гімназії в Гуменнім, по скінчіню котрой продовжував на Православній семінарії в Празі. Скінчив Московску духовну академію, де в р. 1959 обгаїв кандидатську роботу.

О. Николай был парохом в Микулашовій, Гералтові, Орябині, был шпірітуалом Православной богословской факулты в Пряшові, справцём Пряшівской православной епархії. В р. 1965 в каплічці Православной богословской факулты в Пряшові был митрополитом пражским і цілой Чехословакії, о. Доротеєм, пострижений за монаха з меном Николай. В тім році был зволений за пряшівського єпіскапа. По смерти Ёго Блаженства Доротея ся став митрополитным справцём Православной церкви в Чеських країнах і на Словакії. В р. 1987 ся на основі рішіня Священной синоды Православной церкви в Чехословакії стає архієпіскопом і наслідно широко репрезентує православну церкву на розлічних офіціалних їднаннях з православными церквами, але і англіканьсков і римокатолицьков церквлїв. По розділїню Чехословакії ся стає архієпіскопом пряшівским і Словакії.

Час по р. 1989 был позначеный навертанєм церковного маєтку, храмів, фарьських будов грекокатолицькій церкви і будованєм новых церковных обєктів, де владыка Николай мав свою заслугу і досягував успіхы. Понад 80 новых обєктів православной церкви на Словакії є того доказом.

14. апріля 2000 року на 10. сеймі православной церкви был владыка Николай зволений за митрополиту Православной церкви в Чеських країнах і на Словакії. 4. юна 2000 року в Катедралнім храмі св. Александра Невского в Пряшові был за участи найвысших представителїв влады Словацькой републікы і президента Словацькой републікы інтронізований. За свою заслужну архіпастырську роботу был владыка Николай нагороджений рядом церковных нагород од руськой, грузіньской і грецькой православой церкви. Православна богословска факулта в Пряшові му уділила титул „doctor honoris causa“.

Як найвысший представитель православной церкви в Чеських країнах і на Словакії ся снажив о гармонічне і братьске сполунажываня автокефалных церквей, што поважував за першоряду роль сучасного православія у світі. До послідніх днів свого жывота зістав скромным, обычайным чоловіком, який все нашов слово про своїх вірників, глубоко ся записав до їх серцець, як і своїм архієрейским діятельством – до історії православной церкви в Чеських країнах і на Словакії.

Умер владыка Николай 30. януара 2006 року у віці 78 років.

Розлучка з успышым ся одбыла за шырокой участи вірників, представителїв православных і інших конфесій з дому і споza граніці, як ай тогдышніх: президента Словацькой републікы **Івана Гашпаровіча** і председа влады **Мікулаша Дзурінды** 4. фебруара 2006 року в Катедралнім храмі св. Александра Невского в Пряшові. Владыка Николай был похований в кріпті храму.
Фотка: А. З.

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2017 ч. 6

Дорогы читателі,

в тім числі Русина Вам у літературній прилозі Поздравління Русинів на рік 2017 ч. 6 не представляме векше число літературных творів ці уривкы з них, але заміряли сьме ся на трёх знамых русиньскых авторів і їх творчу продукцію. По перше – є то священик і культурно-освітній діятель, писатель **о. Емілій Кубек**, котрый 28. новембра славить своє 160-річя од народжіння. В Русині є о нїм стаття од Мгр. Валерія Падеяка, к. н., а в Поздравліню... єдно теперь актуалне повіданя зо зборника *Єдна стріча: Выбране з прозы зоставителів ПгДр. Марії Мальцовской і ПаедДр. Франтішка Данцака*, а то **Хрістос раждаєт ся!** Другым автором є знамый поет, писатель і драматік **Миколай Ксеняк** (родак з русиньского села Камюнка). Він з нагоды 200-річя Адолфа Добрянського, котрого сі припоминаме округлый юбілей і котрому рік 2017 був присвячений, написав, а мы публікуєме стих **Вам, рыцарю**. Наймолодшым із тых авторів є поет, писатель і драматік, лауреат меджінародной Премії Александра Духновіча за русиньску літературу – **Штефан Сухый** (родак із русиньского села Нехваль Полянка), котрый в минулім році ославив 70 років од народжіння і в русиньскім языку выдав дакілько книжок, меджі котрыма і популярный зборник сатірічных і гуморістичных повідань **Як Руснакы релаксують**. Друге виданя той публікації по 20 роках (2017) вышло в рамках проекту Академії русиньской културы в СР, о чім пише председкыня Сполку русиньскых писателів Словеньска Кветослава Копорова.

Віриме, же собі з радостів прочітате уривкы з першых двох споминаных книжок, як і претю публікацію, котру мож дістати на адресі: Академія русиньской културы в СР, Духновічово намістя 1, 081 48 Пряшів. Желаме Вам приємне читаня!

А. З.

Еміл КУБЕК

Хрістос раждаєт ся!

(Єдно повіданя зо зборника *Єдна стріча: Выбране з прозы*, Пряшів: Світовый конгрес Русинів, 2007, ISBN 978-80-88769-81-1, 120 стор.)

В містечку М., при твердім углю, на розі Центр і Майн уліць стоїть єден обычайный двоштоковий домик, якых по меншых містах Пенсільванії всягды видно. Домик порядный, недавно помалёваний, на окнах чісты, цілы зацлоны. Спідній шток заряджений як склеп і на великій деревяній вивісці златыма буквама блискать ся надпис: „Andrew Bukovage's Gen. Store“. Окна, з двох сторон склеповых дверей барз вкусно заповнены товаром – в єднім окні всякой сорты мнясиво, в другім їстиво, корениво, садовина, печіво і ін. В кождім окні електрично освітлена ялічка з надписами „Хрістос Раждаєт ся!“

Хто ся попозерать до тых оken, хоцьбы і не знав, мусить увірити, же на тім місті жыють Русины, бо вшыткы іншы хрістіане уж перед двома тыжднями святковали Рождество.

Вшыткых жытелів містечка не веце як штири а пів тісяч душ. Єдна красна ірська церьков з великов школов під патронатом монахынь прикрашує місто, хоць Ірів не так много. Недалеко од того є грекокатолицька церьков і два протестантські молитвенны дома. На кінці уліці ся ганьбливо скривать маленька православна церьковця, як кібы стукаюча під тягарём премногих тяжкых турень. Вшыткого лем вісем родин патрить ку ній, котры перед 15 роками одторгли ся од своєї старой церькви. Правда, мали дуже важну причіну на то, бо парафіална громада не выбрала за куратора їх найголовнішого „краяна“, што походив з того самого села, як і они. Теперь бы ся уж рады вернути, але ся ганьблять. Часами з окресности то єден, то другый батюшка їм ходить выслужыти. Учітеля не можуть утримати, і так їх

діти ніч не знають о вірі, о церькви, ани о самім Богу. Зато жыють аж до смерти без того познання.

Школу свою ани уніаты не мали, ани не хотіли мати. Бывший священик їх нагваряв, благов, жебы не дали пропасти дітём про церьков і народ, але жебы выбудовали школу, на што суть і грошы. Народ охотно бы був согласный, но панове кураторы о тім ани чути не хотіли. Священик скликав окреме засіданя в тім ділі і надїяв ся на здоровый розум вірників. Уж-уж векшына была за школу, але єден закрічав: „Гей, братя! А Апостол монашкы нам будуть чітати, а парастас, погробы монашкы будуть співати?!“

Народ ся збаламутив, а противници школы крічали: „Не хочеме, не доволиме монашкам учіти нашы діти. Нам стачіть вечерна школа... Діти і так ніч не знають!“ і ін. – Такой зачали надавати священикови, же хоче запродади віру, обряд і самого Хріста! І выповіли му службу, бо баламуту, непокій робить, новы обычаї запроваджать. Правда, ку тому были і інакшы причіны. Священик був барз звездавый і як такый хотів о кождій коруні в церькви знати, што дакотрым не было на дяку. Окрем того священик конечно хотів, з доволінём церьковных властей, місто утрєні другу Богу службу кінчіти, главно про молодеж і діти, та й про тых старшых, котры не можуть на велику службу прийти, але кураторы „з владов данов їм од Бога“, были проти, „рады старых звывів“ і были способны здерти ризы із священика, кібы порушив їх заказ. Причіна?! На утрєні був піп, дяк і костелник, та й дві-три старшы жены. Кураторы, лідры, вожді церькви, попа і народа, были проти, бо ся

бояли, же і они будуть мусити ходити і на першу службу...

Свою школу не мають. Єдны діти ходять до штатной, а другы до ірської. До церкви ани єдны, ани другы не ходять, бо на велику службу стары ся ледва помістять до церкви. У вечірній школі діти лем збыткы роблять. Єдны пропадают без віры, другы – в ірській церкві. Така судьба нашого нещастного Русина!

Над склепом, на другім штоку, в добрі зарядженій світлиці, стоїть святочно прикритий стіл. Коло окна припаражена ялічка. На столі є наріхтовано про пять особ. При штирѣх танірах з пантликками обвязаны пакунки, якбач, рождественны дары. Уж ся стемніло, уж сема година. Хоць уж Святий вечур, до склепу іщі все ходять купувати, жебы каждый міг мати то, што потребує на Рождество Хрістове. В склепі четверо обслуговують. Сама пані Буковіч, ей дві дівкы і єден робітник при мясі.

– Анько, ідь попозерай, ці отець уж пришов з майны? Час уже і нам одпочіти і ку святій вечери сісти, – повіла пані Буковіч.

Ледва Аня, штернадцятерічна дівочка, ся рушила ку дверям, як єден майнер в робочім облечіні вступив до склепу і, не позераючи на обслуговуючих, голосно ся поздравив: „Хрістос раждаєт ся!“. „Славите!“ – відповідають вшиткы панови Буковічови.

– Нетерпезливо на тя чекаме, – говорить му жена. – Ідь ся перезлечи, бо вечеря уж готова, а час уже заперти склеп.

Газда пішов на другый шток, они обслужыли послідніх заказників, пожелали робітникови щастливы святкы, передали ёму і про ёго жену дарункы, заперли склеп і з радостѣв пошатовали до свого обыстя. Отець святочно облечений, уж чекав на них.

Засвітили ялічку, по молитві сіли ку столу. На єднім кінці стола сидів отець, на другім мати, на єднім боці сиділи обидві дівкы, а четверта сторона, хоць тыж приріхтована, як кібы іщі чекали дакого к вечери, зістала вольна.

Мати роздала пакунки з дарами мужови і дівкам, а тоты зясь ей. Дівчата вискали од радости, дяковали родічам за велику ласку, но якось мож было збачіти, же ани їх, ани усмівы родічів не были природны, лем силованы. І тогды, кідь їли, тайно позерали на порожнє місто. Мовчкы їли як кібы не їдло, а слызы, котры єден перед другим скрывали, лыгали.

З малым полегшінём взбыхли, кідь при дверях забрынчав дзвінок. Анька побігла отворити двері. То пан учітель з пару школярями пришли колядовати. Завели їх до світлиці, де одспівали колядки, пожелали веселы свята і щастливый новый рік, за што были погощены і обдарованы.

Кідь колядници одышли, пан Буковіч одышов з їдалні, жена сіла до кресла, схылила голову на стіл і тихонько, жалостно плакала. Дівчата приклякли ку мамі, і тихонько, жебы отець не чув, утішали ей.

– Ох, яка єм нещастна за тоты роки.

Отець завзятый, твердый, як скала... А він, як кібы на нас забыв., – жалостно зашептала пані Буковіч.

– Ой, мамо, не забыв, не забыв, мы сьме сі час од часу дописовали... Кібы сьте, мамо, знали, з яков ласков він о вас пише! Ани на тата не мать тяжке сердце... А прийде, прийде, мамочко, бо докінчив школу, ай місце має приобіцяне...

Пан Андрій Буковіч, хоць не вызерать старший як 45-річний, має уж веце як 52. Пришов із северных областей Земплінської жупы. В часі холеры, іщі як дїтвак, зістав сиротов. Перевалаяв ся із ласкы добрых людей, покы го не взяли до службы. Молодость не в розкошу пережив, веце ходив по терню як по квітках і не научив ся сміяти, веселити ся. Може зато і теперь такый хмуравый, завзятый, немилосердный. Єдинов ёго страстѣв были грошы! Перед тридцятьма роками дістав ся до Америки. І то дуже тунё, бо перевоз на шыфі одробив як куріч. Дістав роботу в майні, де неперестанно заробляв, а ніч не утратив. Із скупости пару років ся ани не сповідав, бо там, де жив, не была церквова, а было треба три години путовати на возі, за што сановав заплатити. Кідь уж мав наскладованы грошы, спознав ся з єднов біднов дівчинов і оженив ся з нѣв. Збыточно о тім говорити, же жытя жены при такім мужови не было легке ани веселе.

Пришли дїточкы, но отець ся не змінив, не помняк.

Сполочность росшырѣвала майну, але жебы не ставляти новы дома про робітників, дала розмірять землю на фундушы і продавала робітникам по 50 талярів, жебы сі самы выставили выгодно бываня. Андрій ани чути не хотів о такій купівлі. І так ёго жена сама купила дві парцелы.

– Кідь єсь купила парцелы, та смоть, што начнеш з нима?! – говорив Андрій.

Побудувати ся? Ани напад, хоць ай грошы были. Зясь то є лем ей старость.

Робила, райбала, наёмників тримала, покы лем не змогла ся на домик. Уліця была тогды іщі така маленька, же не было склепу, лем з найблизшого міста товар на возах возили. Пані Буковічова вирішила отворити склеп, і отворила го без помочи мужа, ба, і проти ёго волі. І так склеп зачав рости, а з тым і бізнис.

Діти ходили до школы і добрі ся учили. Найстарший сын скінчив низшы школы і хотів бы піти до высшых, але отець о тім ани чути не хотів, жадав, жебы Василько ішов з ним до майны робити. Не раз вшиткым говорив:

– Я не знам ани читати, ани писати, а жыю, заробляю, а він бы хотів быти паном?! Но! Кідь уж хоче конче дачім векшым быти, та ный іде за попа... В семінарії не треба за нѣго платити.

Скупость і зависть і проти свого родного сына, жебы тот не жив легше, як він, провадили поступкы Андрія.

Новов старостѣв матери, і проти волі отця, было послати сына до высшой школы. І платити за нѣго. Хоць як тяжко то ішло, вдячно жертвовала вшиткы. Василько ся перфектно учив, а нелем же брав участь у вшиткых студентських шпортах, але быв у них ай лідром. Кідь скінчив высшу школу, хотів іти далше на універзіту, але

Єдна стріча

Вибране з прозы

ЕМІЛ КУБЕК

• Еміл Кубек: *Єдна стріча* – Вибране з прозы (Пряшів: Світовий конгрес Русинів, 2007, 120 стор., ISBN 978-80-88769-81-1) зоставителів ПгДр. М. Мальцовской і ПаедДр. Ф. Данцака.

отець свою пісню скупошти повторяв:

– За попа можеш іти, на інше нїт грошей!

– Нянь, вы хочете, жебы я ішов за руського священика, жебы мі вірници розказовали і так ся ку мі справовали, як вы ку вашому попови? Нігда! Я не дітина. Вы ня веце не настрашите... Я ся хочу учіти, а в тім мі не забраните!

Отець, розгніваний, скочів ку сынови, і з двигнутов пястєв ку битці, грозячі повів:

– Так тя учіли почливо ся справовати ку свому отцєви? Так го маш слухати?

Василько спокійно стоїть, як мур, і спокійно одповідать:

– Нянь, не вдарьте ня, бо... буде шкандал!

– Вон з мого дому, вон, вон, веце тя не узнавам за сына, а кідь іщі раз ся вкажеш перед мої очі, та тя застрілю, хоць на шыбінь піду!

– Добрі, нянь, добрі. Жебы сьте того не жаловали, – повів Василько і отворив двері. Выходячі з комнаты, повів: – Будьте здравы, на Бога вас поручам! – Затяг двері за собов, пішов до спалні, жебы ся спаковати. Дівчата доповіли вшытко матери, же отець выгнав Василька, а тот ся рихтує зохабити їх.

То не была перша звада міджі отцєм і сыном про школу. Мати обычайно ся не мішала міджі них, лем благала сына, абы ся дакус стримовав, бо она ся ай так о нєго постарать. Полетіла із склепу просто до сынової комнаты.

– Дітино, не зроб мі ганьбу! Ціла уліця ся з нас буде сміяти!

– Ні, мамонько, ціле місто, каждый знає, што ся у нас творить. Отець ня выгнав, я далше ту зістати не можу. Будьте спокійны! Не будете ся за мене ганьбити, мамко, а што-лем ся стану своїм паном, верну ся ку вам. Скорше нїт!

Мати дала за правду сынови і побігла к мужови.

– Та ты выгнав сына з дому? Ці ты ся старав о діти? Ці ты ся доробив до того дому? Ці-сь мі давав педу? Заробок, як другы газдове? Та ты лем на себе зарабляш, грошы на своє мено складаш до банкы, а мі лем платиш, як даякій служніці. Я тя крыла перед дітми, жебы тебе, властного отця, не зневажили! Никому ем ся не скаржила, жебы ті не зробити ганьбу. А ты теперь мі выгнав сына, як кажеш, із твого дому? А то лем про то, бо хоче ся учіти, стати ся чоловіком? Коли ты вступиш до себе? Што ты за отець? Якый ты муж?!

Андрій ани слово не одповів, же аж ся сама чудовала, же што він думать, як він ся чує. Дале му вычитала, а тот лем тільки повів:

– Я – отець! – і зістав стояти у своїй завзятости.

Міджітым Василько ся спаковав і пустив ся іти. На сходах стрічають го сестры і з плачем кажуть:

– Де йдеш, Чарлі?

– Тато ня выгнав з дому, бо ся хочу дале учіти. Но, не повіджете то никому, бо ганьба, лем повіджете, же я одышов к родині.

Не дав ся затримати. Мама і сестры ся з ним з плачем розлучили. Отець лем споза фірганкы попозерав ся за нерозважно выгнаним сыном.

По сыновім одході ся пан Буковіч змінив. Не вадив ся веце, ай вкладну книжку, переписану на обидві мена, одовздав жені. Она то не хотіла прияти. „Няй бы зістало вшытко по старім“ – казала мужови. Але він повів: „Ты хранителька дому, а не я“ – і примусив єй взяти.

Збачили на нїм зміну і панове кураторы. Однедавна, як куратор, на мітінгах ся тихо справовав, не наїдав, як перед тым, на попа, на дяка, а на велике зачудованя вшыткых приятелів-патріотів, зачав охраняти і попа, і дяка.

Настала послідня неділя децембра. Час річного засіданя парафії. Вірници ся зышли без духовника, бо тот там, хоць і був „духовный отець“, не мав слово, также отворив і провадив засіданя цівілный председа. По ознамленю, же касырь назад не дістав шеки з банкы, не запер свої книги, і так контролоры не могли сконترولєвати, діло рахунків было одложено „на будуще“ і приступлено было к вольбі новых урядників. На жадость „попай“ партії, вшыткы з той партії были зволены. Жебы загладити діло, было зволено пару лагодніших, але было вирішено, же на будуще треба буде іщі остріше выступити проти попови!

Тогды встав Андрій Буковіч. Вшыткы чекали, же зясь буде нападати на попа і на дяка. Місто того він зачав серьєзно говорити:

– Братя, стоп! Заставте ся! Мі ся видить, же мы так далше не можеме газдовати, бо ай так з нас ся сміють іншы народности.

Мы дотеперь заобходили з нашым отцём духовным як з даякым свинопасом. Я ся не ганьблю повісти сам на себе, же ем був у блуді.

Кідь наш священник є нашым душпастирём, няй же буде і в парафії першым, а не ани остатнім! Я пропону, жебы сьме ту позвали отця духовного як нашого председу!

– Але, куме, Андрію, як таке можемо..., – озвав ся председа.

– Сідай! – скрічав Андрій. – Я ту не твій кум, але парафіан, котрый хоче направити поблудивших. Ці справедливо, розумно і чесно то, жебы, мы, неукы люде, з єдным ученым чоловіком так понижуючо заобходили? Тадь він лем добрі хоче про нас і про нашы діти?! Хто піде зо мнов покликати священника на громаду?

Вшыткы двигли руки, аж і ёго „попа-бий“ кум.

– Та подьте вы, куме! Але то вам повім, хто єдно шкареде слово выпустить з рота, та му зубы зрахую. Подьте!

Вшытко так голосно говорив, же ай попада на фарі зачула крик і полетіла ку мужови, тай гварить:

– Слухай як Буковіч страшенно крічить на громаді! Уж зясь на нас хыбы глядають. Боже, який тот наш живот нещастливый, які сьме беспомічны проти злобы пару людей... – і розплакала ся.

Делегація уж клёпкати на двері. Священник спокійно пущать дну двох найвекшых мучителів каждого духовника.

– Отче, люде сі вас жадають на громаду. Прошу, подьте з нами, – повів Буковіч.

– Радше одыйду з парафії, як бы ем мав слухати новы оскорблїня. Будьте добры, передайте вірникам мою резігнацію. Збогом! – одповів духовник.

– Отче, я вам розумлю! Но наше намірєня є інакше, як вы думате. Не оскорбляти вас веце, але перепросити за попередні трапезы, запрічінены вам і іншым, а з вашов помочов завести порядок. Дайте нам руку на нову честну роботу!

Священник ся согласив. І настав порядок на радость і ужыток вшыткых – старых і молодых. Каждый ся радовав зміні, а з тым честь Андрія лем выросла перед людьми. Найвеце ся тішыла тому ёго жена, і рождественный празник був бы цалком веселый, кібы не порожне місто Василька при столі. Но о тім не мож было ніч отцёви повісти, жебы го не драждити, а він тыж ніч не споминав о Василькови. Трапив ся, кідь го ніхто не відів.

Такым способом минули штири Рождества. Василько чекав, же го позвуть домів, а отця грызло, же сын ся перед ним не понижыв. Матери не писав, жебы не ятрити рану, лем старшій сестрі з часу на час послав о собі справу. Сам ся о себе старав.

На тій істій універзіті ся учіла і дівка суперінтенданта майны того містечка, слечна Бекер, а почас вакацій она много доброго говорила о Василькови ёго сестрам.

Надышов і пятый, здало бы ся веселый, но про Буковічовых смутный Святы вечур. Мама зясь плакала, дівчата ей утішували. Лем нараз учули, як авто застало перед їх домом.

Дівчата побігли к окнам і кажуть:

– Мамко, та то авто пана Бекера перед нашыма дверями. Мама приходить ку окну і видить, же з авта виходить єден молодой, високий чоловік, розстає ся із сидящими в авті, шофер зложить з авта векшу пакташку ку дверям, авто одходить, а молодець-путovníк ся попозерав горі до окна, зняв капелюх і здравить ся з нима. Не спознали го. Хто то? Може то Василько? Та де там! То якийсь чужій хлоп! Дівчата ани не дыхають, а під мамов ся підламують ногы, же мусила ся оперти о дівча, абы не впасти. Дзвоник зясь забрынчав.

– Наісто іде ку нам. Анько, ідь скоро отворь двері, я не можу, бо мама скоро замліла, – повіла Геленка сестрі. Анька збігла, отворила двері і попросила ся:

– Кого глядаєте?! Можу вам даяк помочи?

Паробок ся щіро на ню запозерав, голосно ся засміяв і каже:

– Анько, та ты не спознаєш свого брата?

Анька вногы выбігла до половины сходів і закрічала вгору:

– Мамочко, мамчо, Геленко! Наш Василько ту! – З тым збігла скоро назад ку братови, завісила ся му коло шыї, ціловала го, сміяла ся, плакала, вискала. – Ах, братчіку, братику мій!

Василько вхопить свою сестрічку як даяку дітину і несе ей горі сходами ку мамі, што стоить у дверях світліці. Радость вшыткых тяжко описати. То не читати, але відіти треба і пережыти то як єдну задушевну і радостну правду!

Вошли до світліці. Василько ся порозерав, збачів ялічку і порихтований стіл про пятёх. Порозумів. Зясь поціловав матери руку, притулив ей ку собі і повів:

– В радости ем ай забыв, же днесь Святы вечур. Мамчо! Хрістос раждаєт ся!

А в бочных дверях стоить надшедший отець, і трясучім голосом одповідать:

– Славите ёго! – і з розпростертыма руками іде ку сынови, притисне го ку собі і каже: – Вітай, сыну! За тоты роки нелем ты ходив до школы, учів ся, але і я ся научів цінити науку і тримати в почливости учены, а міджі нима, главно свого отця духовного! І іншых ем то научів.

Василько, хоць високошколований, не ганьбив ся поціловати у майні забруднену руку свого отця і повів:

– Кідь так, то я бы не дбав іщі ай попом ся стати... – і наремно додав: – Мам, нянь, доволите мі, жебы я завтра привів до нашого дому свою заручену, слечну Кетлін Бекер, а з нёв ай ведучого фірмы, мого приятеля пана Теодора Чернея? – При послідніх словах попозерав на сестру Гелену і заміяв ся, бо она ся аж по уха зачервеніла при спомянутю мена ей нападника, о чім каждый, і родічі знали.

– Правдаже, з радостёв привітаме обидвох, – повіли вшыткы.

І так сіли ку святій, і про вшыткых досправды радостній вечері. По вечери ся забавляли, розповідали собі пригоды з минулых років, аж помы дзвоны їх не покликани на північну одправу і голосили: „Хрістос раждаєт ся!“

Вам, рыцарю

(Написане з нагоды 200-річчя од народжіння Адолфа Івановіча Добрянського)

Хто докаже
одгалити ці выраховати
драгу
людського осуду?
Є здатный дахто предповісти
накілько ёго путь
овпливнює Всевышній,
а накілько родічі,
школа, животны події
або і сліпа нагода?
Якось подобно
суть формованы
осуды народны.

Не суть даремны
такы увагы і о нас,
Русинах.
Ведь над карпатськов землєв
од непамяти
експлодують нелем
бурі козмічны,
летять і гаснуть кометы,
частіше выбухують
людськы, сполоченьскы.
Подаєдны з них
свої стопы змыли,
частіше їх до країны
і до історії народів
записали.
Прогнала ся над Европов
така буря
у мерувосьмім.
Славянськы ідеалы
слободы, рівности
на пражскых барікадах
войсками Віндішкреця
бодаками колола,
в кровли
топила.
Ідеалы Палацького,
Яна Коллара, Йосифа Гаганця,
Тарковіча, Адолфа Добрянського,
Александра Духновіча...
дусила, топтала,
но в яри народів
– хоць была мерувосьма кровава –
ей насія,
корінкы слободы
до сердець
славянськым народам
запустила.
Народны оброджіння
ся ку жывоту пробудили
в сердці чеськім,
словенськім, русинськім, польськім...
І уж ся мі явить
стебло оброджіння

як стебло ягоды:
оно в своїй зеленій чаші
кормить-поїть плод
іщі блідый,
но він повніє,
звекшує ся, червеніє;
але нова буря надлетіла –
буря деспоты
Александра Баха,
і немилосердно
параграфами,
баєнетами
ягоду дусила-різала.
Не дожычіла
русиньскій ани словенській
ягоді дозріти
до солодкости і красы.
Розторгали деспоты,
згужвали
і спалили
„Нітрянськы жадости
Словаків і Русинів Угорьска“,
в котрых
Йозеф Мілослав Гурбан
і Адолф Добрянський
жадали про свої народы
школы,
выхову дітей в языках народных,
боївали за свої сеймы,
діштрікты,
жадали
решпектовати віру предків...
Но о пару тыжднів
тіраны,
їх деспотічны законы,
выконштруованы судны процеси,
оковы на руках і ногах,
депортації
і поліцайскы дозоры
досягли свое:

шовіністы зліквідовали
славянськы права
слободы, рівности і братства;
Но вы, Адолфе Івановічу,
і наперек прекажкам
і многым неуспіхам
сьте ся своїх ідеалів
не здавали
і сьте подля них усмернёвали
і формовали.
Нашу ідентіту,
сьте до наших постав
втесали, до наших сердець
вливали,
до нашого розуму
писали
свої ідеалы.
Вытычіли сьте нам програм
славянського оброджіння;
Вы сьте нам урчіли путь
славянської взаємности,
по котрій маме крачати,
котру мусиме спевнёвати,
жебы сьме ся,
як коцка цукрю
в погарі воды,
не стратили.
Доказали сьте деспотам,
же коріня
оброджіння
не выторгали, і липа –
сімбол славянства –
хоць многы конарі їй поламали,
дале кошатіє,
росте, зеленіє
до красы
на берегу Вылтавы,
Дуная, Віслы,
Грона, Олькы, Торісы,
Дніпра, Віслы,
на берегах Москвы...
Славянськый брат
братови руку подав,
брат брата
одушевнив
і в розконареній коруні
липы
Александр Духновіч
звів
перше русинське
„Літературное заваденіє
Пряшевское“
а о пару років
– з ініціативы
півця Маковіці
Александра Павловіча –
выникло

„Общество святого
Йоана Крестителя“
на челі з вами –
з Адолфом Добрянським,
благородны заміры котрого
морально і фінанчно підпорив
і цісарь Франтішек Йозеф перший;
Помічну братську руку
подали
і щастну долю пожелали
словеньскы діятелі –
Богуміл Носак, Ян Францісці,
Дакснер, Заборський,
Вільям Павліні-Тот.
Общество святого
Йоана Крестителя
довгы роки
утримує тісны контакты
з Матіцёв словеньсков –
радять ся, підпорують ся
і ведно одражають
новы волны мадярізації.
Вы привітали
і сьте ся тішыли
з Общества святого
Василія Великого,
ёго новинок „Свѣтъ“
і першых „Місяцословів.“
Вы, Адолфе Івановічу,
сьте присвятили свій живот
нелем културі,
оброджіню свідомости,
братству Славян,
вы жертвовали свої сили,
ум і сердце
баньскій техніці,
зуроднёваню землі,
образованію Русинів,
учіли сьте рольників
вживаты желізний плуг,
чутя патріотизму сьте проявили
при закладаню наших школ
і при забезпечованю їх
належнов літературов,
помічниками,
не жаловали сьте
свій час, енергію
в політичных дебатах,
в котрых сьте обгаёвали
права, слободу Славянів,
упевнёваню їх братства
і сполунаживаня.
В тых боях
сьте здобыли у людей
узнаня, высокы титулы,
почливість, довіру
як дворный радця,
діпломат.
Без довіры,
без той перлы
в часі народного пронаслідованя,
в часі
народностного утиску,

в часі
клебет і огваряня
бы вас, Адолфе Івановічу,
не зволили
Словаці і Русины
трираз за собов
за свого посланця
до парламенту.
Є то про нас
і днесь
– в часі демокрації –
неімовірне:
тогда,
в абсолютизмі,
в атмосфері шовінізму
трираз за собов!
То была велика
честь,
одміна
і відповідність.
А про нас –
русиньска гордость!
І приклад
нелем твердо робити
цілий живот
од світу до змерьку,
нелем терпезливым быти
і цілы вікы покорно
другым служыти
і донеконечна
лем слюбам, обіцянкам
вірити
і цілы стороча
ся наівно надіяти
і свій осуд
наівно чуждім
до рук одовздавати
і так стороча чекати,
чекати,
чекати зо схыленов головов.
Вы, Адолфе Івановічу,
сьте нас вызвали
і наглядно нам доказали,
же за свої права,
свою долю,
русиньску достойность
треба і боёвати,
сміло своїх прав
ся дожадовати
і їх обгаёвати!
І за ціну жертв,
за ціну особных выгод
і за ціну особного
солодкого комфорту.
Вы сьте того,
Адолфе Івановічу,
доказали:
права Русинів,
їх судьба
была на щерблях
вашой моралкы
омного выше
як пінязі

і тепленьке кресло
функціонарьске.
Не нагодов
на ваших грудях
ся блищали і высокы
оцінїня-нагороды:
вам уділили
медайлы
найвышого рангу –
вы певно над головов
тримали
русинства
і славянства факлю.
Вы, Адолфе Івановічу,
сьте ся стали
першым і єдиным
рыцарём
русиньскым!
Но, жаль,
зо славов і узнаннями
ведно крачала
і злоба, скрыта ненависть
шовіністів,
конвертованых
і запродавців.
Они снули тайны помсты,
кривы присягы,
і зачали ся сыпати
на вашу голову
єден за другим
три атентаты,
а за нима клебеты,
выконштруованы судны процеси,
арешты,
депортації, екзілы...
Яка то была
обровска сила
фізична і морална,
же то вынесла,
же ся не піддала,
не зломила!
Но ани тоты закерны бурі
шовіністів-фанатіків
не доказали
своїма пазурами
ваши глубоки
русиньскы корені
выторгати
з родной землі,
зо соратниками
звязі перервати,
ваш оптимізм
чорным закалити.
І тогда,
в паскудных днях,
ся вірны приятелі
вам озвали,
в екзілі вас навщівляли
і вас –
світло славянського маяка –
зміцнёвали.
Міджі гостями в Інсбруку
не хыбовала

ани молодеж, штуденты
хорватьскы, чеськы,
русиньскы, словеньскы
і там засновали сполок
„Велебіт“.
В часі вигнанства і надзору
в Чертіжнім
на двері вам заклёпкав
і Светозар Гурбан Ваяньскый,
Шкултеті...
Ніт,
ани цісарьскы арешты,
ани оцілєвы мрежы
не розторгли
контакты
з кровныма,
з родным краєм,
з одданыма сполубоївниками
за право
на достойный живот Русинів.
Ніт,
не розторочили,
не знищили,
бо ани бурі деспотізму
не докажуть
жрідло,
котре є глибоке
в земли карпатській,
котре є глибоке
в сердцю
і в душі
честного Русина,
не докажуть
жрідлу ток
переградити,
ани ёго чістоту
скаламутити.
Зато вы, Адолфе Івановічу,
і по сторочах –
наш маяк,
наш єдиный
рыцарь русиньскый.
Зато,
хоць сьте од нас
з поземского живота
одышли,
мы сьме, рыцарю наш,
на вас
не забыли.
Зышли сьме ся
в Чертіжнім
на Задушній службі Божій;
герці і сімпатізанти
подля гры Карола Горака
і Василя Турка-Гетеша –
ожывили-заграли
на сцені
Театру Александра Духновіча
зломовы моменты
ваших боїв,
вашого живота;
членове ОСРС¹
вас, рыцарю,

позвуть на своє їднання
і вы їм істо
порадите, усмерните
як крачати
што дале діяти,
жебы наше оброджіня
ся упевнило
і жебы
наша школа
ожила,
а з нєв
наша історія, язык, віра,
бо без школы,
без того пілїря ідентіты
заникнуть наші снагы
выховати свою інтелігенцію –
писателїв, учітелїв, редакторів,
отців духовных, чітателїв...
бо, може,
наша молода мамка,
дідко, бабка
в нашім селі
під властнов стріхов
ся уж часто
не по русиньскы
розправляють зо своєв дітинов,
внуком...
бо, може, є то выслідок
того смутного ставу,
же не маме од баршановой
русиньскы школы!
А яка тота наша нива
– школы, образованя –
была уроджайна!
Теперь є з нєй толока
зароснута тернєм і бодаком
і лем гев-там квіток
„Колыска-колысочка“
ся зо занедбаной
надійно усмівать.
Якый осуд
без нашої школы
чекать
наш розглас, новинкы,
фестівалы, книжкы..?
Порадьте нам, Адолфе Івановічу,
як тоту святу
– колись честовану ниву –
воскресити!
А якый бы то був,
рыцарю наш,
Духновічів Пряшів,
кібы сьме вас,
мы,
любителі родного слова,
на нєго не позвали
і на найчестніше місце
не посадили?
Кібы сьме вам не уможнили
учути декламаторів,
а в їх голосі
і поломінь сердця
учітелєк-учітелїв,

їх оптимізм?
Вірю,
же якраз
голос школярїв і учітелєк
і „Колыскы-колысочки“
вас найвеце потішать
і унавене сердце
надієв вам зогріють,
бо і оно колись
свої надії вклададо
до образованого
молодого, гордого
русиньского поколїня.
Подля учутого і відженого,
подля еха з наших сел
і подля молодого поколїня
посудьте,
Адолфе Івановічу,
ці повниме
ваше кредо, ваш одказ:
„Пробудьте ся, братя,
до нового жывота.
Пробудьте ся
не до наріканя
і звады,
но до сполочной роботы
на піднесїня
нашої народности.
Мусиме нам дану слободу
міцно хранити,
вартовати віру
і жадати
єднакы права,
якы мають
другы народы.
Вшыткыма силами
мусиме розвивати
нашу народность
і тримати в чести
нашу бісїду
і літературу².“
Дарить ся нам,
Адолфе Івановічу,
ваш завіт повнити?
Дарить ся нам
– і напрік бурькам,
зрадам і скламанням –
чісте глибоке жрідло
віры,
традіції предків
і материньскый язык
русиньскый
охранєвати і розвивати?
Одповіджте нам,
рыцарю наш єдиный!

1 ОСРС = Округлый стіл Русинів Словеньска.
2 Milan Jasik: Adolf Dobriansky, významný
predstaviteľ Rusínov 19. storočia / Адолф
Добрянський, визначный репрезентант
Русинів 19. стороча, Svidník: Tlačiareň svid-
nícka, s. r. o., 2017, 54 s.

Вышло друге видання популярной книжки *Як Руснакы релаксують* Штефана Сухого

В октобрі 2017 вышло друге видання книжки *Як Руснакы релаксують* русиньского писателя, поета і драматіка Штефана Сухого, лауреата меджінародной Премії Александра Духновича за русиньску літературу (2000).

Штефан Сухий, поет, педагог і культурный діятель в пряшівскім регіоні, народив ся 24. мая 1946 в Нехвалі Полянці, Гуменського окресу. Закінчив Універзіту П. Й. Шафаріка в Пряшові (1970), окрема іншого, по час двох десятиріч учив український язык на Середній промисловій школі стройницькій у Сніні.

Літературно ся зачав проявлявати кінцем 60-их і зачатком 70-их років минулого стороча. Свою поезію друкував на самый перед по українськы. Уж в тім часі патрив ід найвыразнішым авторам передовшыткым своїма збірками *„Гірська вишня“* (1982) і *„Сонячна композиція“* (1987). Поезію Сухого перекладали ай до інших языків – чеського, словацького, мадярського...

Автор але не був спокійный, бо ся му віділо, же ёго поезія не доходить ід тому читателёви, котрому він хотів

• Штефан Сухий – знамый русинський поет, писатель і драматург, лауреат Премії А. Духновича за русиньску літературу, котру уділює Карпаторусинський научный центр у США. Фотка: А. З.

Обалка другого видання зборника сатірічних і гуморістичных повідань *Як Руснакы релаксують* Штефана Сухого, на котрій є ілюстрація знамого русиньского карикатуриста Федора Віца.

быти найблизше. Не доходить „ід своїм“. Роздумовав, што зробити, абы читатель з русиньского регіону го як автора порозумів і прияв. І так зачав писати по своему – по русинськы. Ёго першу збірку поезії в русиньскім языку выдала Русиньска оброда під назвов *Русиньський співник* (1994). Позад *Русиньского співника* выходять далшы збірки поезії: *Енді сидать на машину вічності* (1995), *Аспірін* (2006), *Третє крыло* (2014), збірка есеїв *Міст над ріков часу* (2009), поезії про діти *Азбукарня* (2004), *Слон на Кычарі* (2007), *Незабудка* (2008), *Азбукова мама* (2010). Сухий є знамый ай як прозаїк. Ёго неповторным прозовым твором є гуморно-сатірічна проза *Як Руснакы релаксують* (1997).

Найновша публікація – друге видання *Як Руснакы релаксують* (2017) – то зборник 13 сатірічних і гуморістичных повідань, котрый ся при своїм першім виданню стрітив з приязнов реакціёв наших читателів, бо такого характеру книжка на Словакії по році 1989 у русиньскім языку іщі не вышла. Про ей популярность Академія русиньской културы в Словацькій републіці вирішила ей по 20 роках выдати по другый раз, што ся при книжках сучасной русиньской літературы на Словакії діє по першый раз.

Публікація є цінна нелем своїм обсягом, але і тым, же з множества Ш. Сухым выданых книжок є то єдиный зборник повідань.

Віриме, же і друге видання *Як Руснакы релаксують* стрітить ся з добрым приятём і книжка потішить русиньських читателів і многы із радостёв собі ей прочітають.

60-річний юбілей науковця Михайла Капраля

25-го октября 2017-го року ся дожив округлого юбілея – 60-їх років, проф. Др. Михайл Капраль, к. н., визначный русинський науковець-філолог, високошкольський педагог і журналіста. Народжений на Волині, виростав на Підкарпатю, но коріня має на Пряшівській Руси – в Остурні, одкыль ся переселили ёго родічі почас тзв. оптації. Днесь жыє в Мадярьску.

Народив ся Михайл Капраль в селі Новины, тогды Советська Україна, 25-го октября 1957-го року. В році 1966 ся родина Капралёвых переселила до Закарпатської області України. В Ужгороді в році 1976 закінчив середню школу. В роках 1980 аж 1983 штудовав на Ужгородській державній університі, в роках 1983 аж 1986 штудовав на Ленінградській університі на Факулті журналістики. У 1996-ім році здобув Михайл Капраль титул кандидата наук на Київській державній університі Тараса Шевченка.

Капраль в роках 1986 – 1997 учів російський язык на університі в Ужгороді, пізніше учів як доцент Катедры української і русинської філології Высшой педагогічної школы в Ніредьгазі в Мадярьску (од р. 2000 Ніредьгазська высша школа). Позад того, як в році 2014 была катедра, яку основыв Іштван Удварій, зрушена, Михайл Капраль іщі веце раз різным способом пробував обновити в дакій формі русинську філологію в Мадярьску.

Окрем педагогічного діяльства Михайл Капраль занимать ся і баданєм русинської преси і бібліографії Підкарпатського общества наук, котре ествовало в роках 1941 аж 1944, міджі ёго науковы інтересы належить і творчость Антонія Годинки, визначного русинського науковця. Таксамо ся занимать языкознательством, заміряным главно на мадярьску варіанту русинського языка, шпеціалні ся концентрує на область лексикології і лексикографії.

Капраль є плодным автором різних науковых і популярно-науковых работ. Почас свого наукового діяльства написав стовкы одборных статей, котры вышли в розлічних міджінародных зборниках, русинських і нерусинських часописах і новинках. Таксамо є автором або співавтором (найчастіше із Іштваном Удварієм) дакількох учебників і словників, котры вышли в Мадярьску, едітовав ай дакілько зборників. Тяжко із довгого списку публікацій, під котрыма є Михайл Капраль підписаний, выбрати найглавнішы, но мож спомянути холем дакотры.

Михайл Капраль є едітором штирїх томів публікації під назвов „Русинський дайджест”. Окремы книжки під назвами *Наука*, *„Красное писемство”*, *„Кроника 1. і 2.”*, суть выбором текстів пуб-

лікованых в підкарпатських новинках: *„Карпатска Недѣля”*, *„Недѣля”* ці *„Нова Недѣля”*. Ку вшыткым томам Капраль написав передслово. *„Час гурише гу вода...”* то цінна книжка, в котрій Капраль позбрав, упорядковав і зробив коментарі ку русинським текстам Антонія Годинки. Покля ся посмотриме на чисто наукову роботу, пак не мож не спомянути, же є автором проекту під назвов *„Словник села Великі Лазы Ужгородського району Закарпатської області”*. Лем недавно му вышов із друку *„Русинський орфографічний словарь (з граматичныма таблами)”* (позн. ред.: писали сьме о тім словнику в минулім числі часопису Русин), котрый має быти єднов із основ кодифікації мадярьской варіанты русинського языка.

У 2006 році Цілодержавна русинська самоправа в Мадярьску оцінила Михайла Капраля Премієв Антонія Годинки. У 2013-ім році му была уділена як лавреатови незалежна літературна *„Русская премия”*. Капраль стабільно бере участь на Світових конгресах Русинів і на Міджінародных конгресах русинського языка. Таксамо є часто запрошований на різны науковы конференції.

44. научный семінар карпаторусиністики – о богослужобнім языку православных Русинів

„Слава Ісусу Хрісту!“ – тима словами привітала ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., учасників 44. научного семінара карпаторусиністики, який ся одбив 25. октобра 2017 в засіданні Consilium maius Пряшівської університету в Пряшові. Семінари уж девятый рік організує Інститут русинського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові. З лекцій на тему: *Православны Русины на Словакії і вопрос їх богослужобного языка (погляды, вызвы, прямованя)* выступив Мгр. Петро Савчак, ПгД., з Катедры практичної і сістематичной теології Православной богословской факульты Пряшівської університету в Пряшові.

Як є традицій на семінарах, Др. Копорова на зачаток представила выступаючого і ёго професіоналну орьєнтацію: Мгр. Петро Савчак, ПгД., є одборным асістентом на Православній богословській факульті Пряшівської університету і заєдно уже сімнадцатый рік практикує свою душпастырську місію як православный священник в селах Варадка, Вышня і Нижня Поляна. Суть то села окресу Свідник, котры суть компактно заселены русинським жытельством.

Так до центра позорности ся дістала довго діскутована тема – **вопрос можности вживаня русинського языка як літургічного про православных віруючих**. Мгр. Петро Савчак, ПгД., як довгорічний священник, одправляючий Службы божы меджі русинським жытельством, приближив свій погляд і даякы властны скушености з назеранём православных віруючих на вживаня свого материнського языка в церквах при богослужбах. **Думать собі, же православны вірници не чують аж такую потребу рішати вопрос хоснованя свого материнського языка в церкві і ініціатива з боку священників бы лем розбила єдноту православных вірників**. Подля ёго слов ани представителі православной церквы не мають такую внутрішню потребу вживаня русинського языка в літургії, як то мож довгы roky слідовати з боку русинських грекокатолицьких священників, котры відять вживаня перекладів до русинського языка як обрану проти словакізації нелем обрядів, але ай словакізації русинського жытельства. Як сконштатовав о. Петро Савчак, в православній церкві є **єдиним літургічним языком церковнославянський**, котрый собі хотять і надале заховати як єдиный язык, в якім ся служать літургії. Далє отець Петро Савчак повів: *„Православны священници ся не сперають пригваряти ся своїм вірникам русинської народности їх материнським языком в церквах при богослужінях. Ани церковна верхность їм не бранить хосновати естующі переклады богослужобных книг до русинського языка.“*

Но в їх розуміню, пригваряти ся у проповідях своїм вірникам-Русинам треба в їх діалекті, бо тот є про них найближший. Але котрый православный священник знає вшиткы

• Мгр. Петро Савчак, ПгД., з Катедры практичної і сістематичной теології Православной богословской факульты Пряшівської університету в Пряшові.

русинськы діалекты? А кідь їх не знає, та зволить словацькый язык, або дакотрый словацькый діалект?

Треба, ці не треба хосновати переклады богослужобных текстів до русинського языка? На тот вопрос ся вела богата і бурлива діскусія. Діскусія о тім, жебы нелем грекокатолицькы, но і православны віруючі мали можность чути выклад Божого слова в церкві у своїм материнським языку, языку котрому найліпше розуміють. В дікусії выступив **Мгр. Петро Медвідь з конштатованём, же переклады богослужобных текстів уже дакілько років хоснують православны священници на другім боці граніці – в Польщі, міджі Русинами/Лемками**.

Отець Савчак припустив, же священници православной церквы суть отворены далшым дікусіям із грекокатолицькыма священниками, котры досягли то, же русинський язык в грекокатолицькій церкві має статус літургічного языка.

Але ці принесуть такы дікусії даякый выслідок? А з кым властно треба діскутовати? З представниками грекокатолицької церквы, або із священниками, котры довгы roky робили на перекладах? Єднотность обидвох „таборів“ – і православных, і грекокатолицьких священників (походжінём Русинів) є в тім, же треба вести богослужбы в церковнославянським языку. Але як одправляти вінчанкы, погробы... Яким языком ся при-

гваряти вірникам у проповідях? „*Drahí veriáci? Vážení snúbenci?*“ Або як? **Юдр. Петро Крайняк, довгорічний русинський активіста в тім матъ ясно: По русиньскы, як інакше!**

Доволиме сі твердити, же позиція православных священників на тот вопрос є іщі все, так як перед двадцятьпятьма роками, в зачатках народного возроджіння Русинів – неясна. **Як сконштатовав о. Савчак, про них є першорядна духовна служба народу, а не народнобудительскы амбіції...** Але ці священники в минулости не были заєдно ай будителями свого народа? Духновіч, Павловіч.... є то в днешній модерній добі глобалізації актуалне послання новодобого священника?

Наконець Др. Копорова, котра вела семінар, подяковала о. Петрови Савчакови, же прияв позвання і підкреслила факт, же то був перший православный священник і заєдно научный працівник, займаючий ся історією православної церкви, выступаючий на семінарі карпаторусиністики. Мгр. Петро Савчак, ПгД., таксамо веде лекції і семінари як високошкольський педагог на Православній богословській факулті. То значить, же є то чоловік, котрый ся сам активно поділять на приправі до пасторачной практики будучих православных священників. На вопрос, ці не было бы хосенне, в рамках той приправи учіти богословців ай материнський язык ве-

ликой части своїх будучих вірників- Русинів, дістали сьме одповідь: **Кідь богословці проявлять інтерес о навчання русиньского языка, мож о тім дискутовати....**

Інтересовали сьме ся ай о видавання часописів православної церкви – яким языком бы мали перспективно виходити? Яков графічнов сістемов? Латиньсков, азбучнов? Ай там є ситуація неясна. **Церковнославянський язык, котрый православна церковь преферує предці хоснує азбуку. Тогды як ся пригваряти православным вірникам в друкованих медіях православної церкви? По церковнославянськы? По русиньскы? По словацькы?**

Ай то суть вопросы, на котры будуть нучены представителі православної церкви одповісти як собі, так ай своїм вірникам.

Далший семінар карпаторусиністики ся одбуде **22. новембра 2017** і буде знову належати церковній сфері. Виступить на нїм **Тг.Ліц. Міхал Глеваян** з темов **Книжніця грекокатолицької єпархії у Пряшові (1819) як сполочный проект пряшівського єпископа Григорія Тарковича (1745 – 1841) і угорьского філантропа Яна Бабтісты Ковача (1764-1834)**. Тішиме ся на Вашу участь і дискусію.

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н., Інштїтут русиньского языка і культури Пряшівской універзіты у Пряшові (Словакія)

МИХАИЛ МАНУИЛ ОЛЬШАВСКИЙ: Якбы другый воскреслый апостол Павел (250-річа од дня смерти вызначного церковного і культурного діятеля, єпископа Мукачовской грекокатолицької єпархії (1700 – 5. 11. 1767))

Михаїл Ольшавський, єпископ Мукачовской грекокатолицької єпархії, був активним культурно-освітнім діятелєм Підкарпатської Руси епохи просвітительства. То были часы розвитку в краю освіти і науки, заведжіння многоуровневого школства, розпочатя книговидавательства діла, отворіння друкарні про Русинів і под. Підкарпатська Русь придала ся до процесів, якы захопили тогды цивілізовану Европу, якими ся інтресовали найвпливнїшы монархы і якы принимали найвызначнїшы філософы того часу – Волтер, Жан-Жак Руссо, Дені Дідро і іншы.

Новый час выжадовав од монархів новы якости – желаня і знаня заведжіння до живота гуманістичных ідей, надіктованих розумом, якы бы приспіли ід розвитку природных способностей чоловіка, сполоченьскому вихованю особностей і заведжіню основної освіти як способу, вдяка якому мож передыйти будучім военським катастрофам.

Новы просвітительскы ініціативы, реформи у дусі освіченого абсолютизму, ясным прикладом чого было реформаторське діятельство австрійской імператоркы Марії Терезії (яка сіла на трон 1740 р.) были у противічу із сполоченьскыма условіями і конзервативными традиціями.

Быв то час все іщі ествуючих традицій католицької навллады над уніатськов церквлєв в Угорьскім кралєвстві. Ёго основа ся проявляла у нерозуміню (неприятю!) уніатської церкви як самостатной, яка ся не зрікать своїй візантійской (грецькой) християнської традиції і яка приїмать Унію із западнов християнськов церквлєв. Про угорьских римокатоликів карпатського регіону – а то Ягерьску єпархію як єден із найвызначнїшых римокатолицьких центрів Угорьска, уніатство карпатських Русинів Мукачовской єпархії было лем дочасным ставом на пути до їх поступной і безнавратной латинізації (покатоличіня).

На розділ од єпископів-попередників Мукачовской єпархії, Ольшавський одрік підрядити ся ягерьскому єпископови і почав рух за автономізацію своїй церкви. **Были вызначены три важны лінії діятельства: (1) заведжіння середній і высшой церковной освіти про карпаторусиньску молодеж, (2) заложіння у Мукачові друкарні, яка бы обслуговала научну і творчу еліту регіону, забезпечила видання учебників і под., (3) юридичне забезпечіння незалежности Мукачовской єпархії од римокатолицької церкви Угорьска.**

Тым ідеям было підпряджене ціле

свідоме діяльство єпископа Ольшавського, хочь векшыну результатів ся за ёго жывота досягнути не подарило і лем потім, по смерти єпископа, ёго продовжователі завели до жывота вызначений план. **Якбы вінцём од вдячных родаків лягла на гріб Ольшавського у 1771 р. справа о церковній і адміністративній незалежности Мукачовской єпархії од римокатолицькой церкви Угорьска і нове названя про Русинів – вірників выходного обряду – і їх церкви, што прияла Унію з католицьков церьков, а то: „грекокатолици” і „грекокатолицька” церьков.**

Михаїл Мануїл Ольшавський (Olsávszky Manuel) ся народив недалеко Левочі, у с. Ольшавіця (Olšavica, угорськ.: Nagyolsva), у 1700 р. (теперь Словакія). Він походив з русиньского роду Жыдиків і був молодшым братом мукачовского єпископа Симеона Стефана Ольшавського (коло *1695 – еп. од року 1733 – †1738).

На жаль, в біографіях М. Ольшавського од різних науковців є много неточностей ці розділів. Є знаме, же середню освіту він здобув у Гімназії в Левочі і кошіцькій академії. Богословску освіту здобував у Тырнавській адалбертінській єзуїтській колегії. Як споминать академік Антоній Годинка (1864 – 1946), який ся операть на факты з єпископского архіву в Пейчу, час ёго навчання тырвав пять років – од 1722 до 1727 року. Навчання ся завершило здобытём научного ступня „доктор філософії”, як дахто споминать, у 1725 (!) році. По высвячіню на уніатського священника єпископом Бізанцієм (1725 р.) Ольшавський був генералным вікарієм свого брата-єпископа (1733 – 1738), а за єпископа Юрія Гавриїла Блажовского був парохом у Мукачові (1838 – 1742). 6. септембра 1743 р. папа римський меновав Ольшавського апостольскым вікарієм. Здасть ся, же до того, **на початку 1743 р., духовенство Мукачовской єпархії выбрало го своїм новым єпископом, а імператорка Марія Терезія і папа римський нато потвердили го на тій функції. При монашкїм пострижіню, як о тїм писав Атанасій В. Пекар, він прияв мено Мануїл. Ёго хіротонія ся одбыла 9. децембра 1743 р. у Маріяповчаньскім монастирю. У функції єпископа був 24 роки, охавивши по собі адекватного наступника – Івана Брадача. Умер 5. новембра 1767 р. у Мукачові.**

За М. Ольшавського у Мукачові была заложена у 1744 р. богословска (теологічна) школа, яка потім (за еп. А. Бачиньского, у 1775 р.) была переведжена до Ужгороду і функціоновала уж як Духовна семінарія Мукачовской єпархії. Перед одкрытём богословской школы у Мукачові одбыло ся немало драматичных подій. Треба уточнити, же іщі до того, почінаючи од 1704 р., окремы способны юнакы з русиньских уніатських родин здобывали освіту в Єзуїтській семінарії св. Адалберта у Тырnavі за помочі тзв. Фундації Янія – каноника Пейчской єпархії. По часі пейчський єпископ Зігмунд

Береній почав выжадовати, жебы Фундація Янія брала до увагы тыж римокатолицькых клеріків, яких у Тырnavі має ся учіти рівно тільки, кілько є там студентів із Мукачовской єпархії. Праві зато імператор Карл VI.

• *Єпископ Мукачовской грекокатолицькой єпархії Михаїл Мануїл Ольшавський – вызначный церковный і културно-освітній діятель.*

(отець Марії Терезії), глядаючи выход із того ставу, в якім ся нашли уніаты, у 1737 р. попробовав отворити про них окрему семінарію, яка бы ся забезпечовала з державных фондів і діяла при Мукачовській єпархії. Але затоже угорьска Кралёвска намістницька рада пінязі на фінанцованя семінарії у Мукачові не нашла, така семінарія ся не отворила. Але было прияте рішіння, же уніаты і дале будуть на штудії до Тырnavи направляти чотырех клеріків. (Як то вказав у другім томі баданя „Нариси історії церкви Закарпаття” А. Пекар, карпаторусиньскы клерікы продовжовали учіти ся у Тырnavі аж до 1749 р.).

Богословска школа у Мукачові од зачатку была двойрічна, але хыбовали скушены професоры, также уровень навчання была дость низка. Аж наконець у 1748 р. школї была дана державна поміч, што дало можность запоїти до зложіня учительского колектіву бывших абсолвентів Тырнавской семінарії, а од 1757 р. школа стала трирічна. Але іщі до того часу, у 1754 р., ягерський єпископ Ф. Барковцій (атакуючі М. Ольшавського) досяг од Марії Терезії фундацію у кількості 1200 флоринів про шестех клеріків із Мукачовской єпархії, які мали бы ся учіти в Ягерській духовній семінарії, чім главно ослабив фінанчний став школы у Мукачові. Окрем того, Ягерська семінарія активно заводжовала методы латинізації мукачовских клеріків, зато студенты висловлєвали свою неспокійность, а у

1770 р. вшиткы мукачовскы штуденты ся договорили і вночі охабили Ягер. Веце ся там ниhto з мукачовскых клеріків николи не учів. Іщі у 1767 р. Марія Терезія стала на бік М. Ольшавского і приказала перенести Ягерську фундацію у кількості 1200 флоринів до Мукачова, што позитивно овпливило далшый розвиток той школы, яка од 1771 р. перешла на штирирічний цікл едукації, але все іщі мала вирішити проблем відповідних про навчання належних просторів. У 1775 р. богословска школа перешла до Ужгороду до просторів ужгородського замку і здобула статус класичної духовної семінарії. Але стало ся то аж по смерті М. Ольшавского!

Нелем як способный організатор школьного діла, але тыж як педагог і автор школьного учебника проявив ся єпіскоп Мануїл Ольшавский. Розуміючи роль латинського языка як языка науки і освіти (в Угорьскім кралєвстві він мав старус офіціального языка), він приспів к навчіню ся того языка штудентами з Мукачовской єпархії, што здобували середню і высшу освіту. Праві од часів єпіскапа Ольшавского тот язык стає росшыреным (на уровни з языком церьковно-славянським) міджі карпаторусинськыма науковцямы, які у своїх науковых выкладах подля європейской традиції перешли лем на латиніку.

М. Ольшавский написав і в році 1746 р. выдруковав учебник латинського языка. Книжка мала назву „Начало писменъ дѣтемъ къ наставленію на Латинскомъ языкѣ...” („Elementa puerilis institutionis in lingua latina”). Тот учебник був про штудентів, які ся уж навчили церьковнославянський язык, котрый ту був поужытый як помічний. Фактично, учебник ся складать з двох частей – букварной части і урывків із катехізму. Над каждым складом ці словом, або цілым речінєм церьковнославянського языка стоїть одповідне в латиніці. Затоже у границях Мукачовской єпархії друкарні не было, М. Ольшавский надруковав го у сусіднім регіоні – у трансільваньскім місті Коложвар, або Клаудіопол (теперь Клуж у Румунії). Много років книжка была єдиним такого характеру навчалным помічником про карпатських Русинів. Также, був о нёго великий інтерес з боку штудентів.

Не нагодно заложіня друкарні в Мукачові было єдним із стратегічных ініціатив єпіскапа Ольшавского. Ведь в тім часі тота задача была повязана з формованєм центрів культури, освіти і науки у карпаторусинськім оточіню, значіла одход од провінціоналізму і периферійности регіону. Важно знати, же почас попередніх періодів карпатським Русинам ся подарило выдати лем дакілько книжок, вшиткы у друкарни в Тырnavі: у 1698 р. вышов із друку учебник єпіскапа Й. Декамеліса „Катехизисъ для наоуки оугрорускимъ людѣмъ зложеній”, а у 1699 р. Там таксамо і ёго „Букварь языка славенска писаній чтенія оучитися хотящимъ въ полезное руковоженіе”. У наступнім часі, у 1727 р., мукачовський єпіскоп Георгій Геннадій Бізанцій выдав у Тырnavі „Краткое Припадокъ Моральных, или Нравныхъ Собрание Духовнымъ Особамъ потребное”.

Немало рукописных матеріалів, што ся теперь сохрanyaють в „Державному архіві Закарпатської об-

ласти “(скорочено: ДАЗО) у м. Берегово, дотыкають ся проблемів отворіня М. Ольшавским друкарні у Мукачові. Так, 15. септембра 1752 р. до Мукачовской єпархії на мєно єпіскапа Ольшавского пришло офіціалне писмо *Про розшыріня католицькой віры і заложіня друкарні*.

По смерті єпіскапа Бізанція нияка література з кірілічныма буквами у Тырnavі ся не обідновала, зато буквы-штрифты одтамаль єзуїты перевезли до Коложвару, де і была заснована кірілічна друкарня. (У Коложварі інтерес о кірілічне книгодрукування мала румуньска церьковна інтелігенція, бо є знаме, же румуньска писменость екзистовала до 1861 р. на основі кіріліці). Час перенешіня кірілічных шрифтів із Тырnavы до Коложвару уточнив бадатель Гядор Стрипский у статі *Зачаткы друкарства на Підкарпатю* – то ся стало у 1740 році. Тот друкарня робила барз коротко. 1749-го року, як твердить А. Годинка, коложварьска друкарня згоріла. З оглядом на тото тверджіня цілком логічно видить ся ініціатива мукачовского владыкы М. Ольшавского заложити нову друкарню в Мукачові. Тоту ініціативу він проявив уж на початку 50-ых років, і єдночасно дав Кралєвській раді проєкт такой друкарні. Рішіня того проблему все ся одкладовало про недостаток фінанцій. Наконєць, у 1755 р. імператорка Марія Терезія выдає декрет о даню згоды одкрыти друкарню, але не у Мукачові, а у сусіднім регіоні – місті Кароль (Великий Кароль, Нодь-Карой, теперь м. Карей у Румунії) Сатмарьского комітату. Друкарня мала быти забезпечена, як ся ту указує, латинським і славянським шрифтом.

Як потверджує Є. Перфецький у публікації „*Печатная церковно-славянская книга Угорской Руси въ XVII и XVIII вѣкахъ*”, одкрытя друкарні стало можне вдяка ініціативі єпіскапа Ольшавского, який пересвідчив угорьского магната Ференца (Франца) Каролія взяти ся за тото діло і матеріално го підтримати. Потім гроф Каролій желаня до Кралєвской рады мотівовав тым, же в околишніх селах жыє много Русинів.

Але скоріше і так друкарню у Великім Каролієві отворити ся не подарило. Свідчіть часточно о тім ініціатива інших тогочасных знамых особ попробовати отворити єй праві у Мукачові. Іде о ініціативы або інформації одностно того проблему, які выходили од дворяна Дмитрія Раца (у 1760 р.), Іоана Брадача (у 1763 – 1764 р?), грофа Г. Шенборна (у 1763 – 1768 роках), ягерьского єпіскапа Естергазія (у 1765 р.), мукачовского єпіскапа Ольшавского (у 1765 р.).

Припоїв ся до высвітліня того проблему тыж історік М. Лучкай. У четвертім томі своєї визначной работы *Історія карпатських Русинів* він дав і матеріалы одностно організації друкарні в Мукачові. Лучкай уводить урывкы з дописованя єпіскапа Ольшавского з архідеканом єпархіального собору в Мукачові, іншпектором єпархіальных школ (будучім єпіскапом од 1768 р.) Іоаном Брадачом, який в тім часі (од 1764 р.) перебував у Відню з місцєв єпіскапа Ольшавского приспїти юридичному забезпечіню незалежности Мукачовской єпархії од католицького ягерьского єпіскапа. О вшиткых нови-

нах з Відня великий боєвник незалежності Мукачовської єпархії Брадач інформовав єпископа (деякі кореспонденції при тім мали і сто листів).

8. марца 1765 р. Брадач уж не знати по котрый раз обертать ся із жадостів до Кралівської ради, значить пише письмо ґрофови Естергазієви односно організування друкарні в Мукачові. Інформує о тім єпископа Ольшавського. Він тиж інформує єпископа о тім, яка была реакція Г. Шенборна односно тогдышньої актуальної ініціативи, який, як ся пише у писмі: „організацію запланованой Вашов світлостів друкарні схвалює”. Наконець, Лучкай давать уривок зо схвалення Естергазія, яке датоване 1766 роком і містить такий текст: „Друкарня не може быти дана ани мукачовському єпископови, ани ґрофови Шенборнову, але друкарєви Траттнерови”.

Але ани послідній спомянутый (із незнамых нам причін) друкарню не отворив. Іщі штири роки ся тот вопрос нияким способом не вирішив, аж на-

конець у 1770 р. привілеґію на видання книг лем церковнославянським шрифтом австрійска влада дала знамому віденькому міщанови, друкарєви Йосифови Курцбекови (1736 – 1792), який заложив друкарню не в Мукачові ці десь інде на території Угорської Руси, але у Відню. У 1771 р. Курцбек видруковав у Відню першу кірілічну книгу про Русинів. Быв то Урбарій – знамый юридичный документ, який регламентовав на землях Угорського кралівства взаємны односины міджі землевластниками і підданыма.

Визначный карпаторусинський історик Михайл Лучкай достойно оцінив животну путь єпископа М. Ольшавського, о якім пише, же тот „...довірений ёму народ николи не переставав мотивовати, де лем была можность говорити, – не менше прикладом, як живым словом, не наганяючи ся за марнов славов, ... як другый воскреслый (апостол – позн. В. П.) Павел”.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, лем.фм, Пряшів (Словакія)

Умер новинарь і культурный діятель Михайло Зазуляк

В ночі з пятніці 3-го новембра на суботу 4-го новембра 2017-го року по тяжкій хвороті умер в шпиталю у Вербасі во віці 57 років русинський новинарь, культурный діятель – Михайло Зазуляк.

Народив ся Михайло Зазуляк в Руськім Керестурі (Войводина в теперішній Сербії) 12-го априля 1961-го року. Там жив і робив як новинарь од 1984-го року в новинках „Руске слово“, котры выходять в Новім Саді, еден час був і главный редактор керестурської редакції тых новинок. Од 2010-го року був редактором пресовой агентури Рутенпрес. Михайло Зазуляк був і довгорічним

сполурацовником Радія і телевізії Новий Сад, наперед робив програмы в русиньскім языку, но пізніше і по сербскы.

Окрем новинарьской роботи, Михайло Зазуляк був і довгорічным активістом в рамках русиньской культуры. Быв членом бывшего русиньского театру „Дядя“ і сучасного Русиньского народного театру „Петро Ризнич Дядя“. В театрі діяв як герець, член веджіня, режисер і автор тлумчінь драматичных текстів. Як актора го люде знали нелем з театру, але і з радієвых пес, котры приготавлявала русиньска редакція в Новім Саді, ці русиньских програмів новосадьской телевізії. Як бывший успішний декламатор од 1982-го року реґуларно приготавлявав русиньских декламаторів, но і декламаторів на українськім і сербськім языках. За свою роботу в театрі і в области декламації був нагороджений в рамках Войводини і на цілорепубліковій уровни. Од 80-ых років Михайло Зазуляк брав активну участь на творіню програмів про найвекшы русиньскы культурны акції у Войводині – фестивал „Червена ружа“, Драматичный меморіал „Петро Ризнич Дядя“, „Костельникова ешень“, поділяв ся і на творіню многих далшых програмів.

Михайло Зазуляк діяв і в рамках Національного совіту Русинів, наперед як секретарь Одбору про культуру, пізніше як член совіту і ёго культурного одбору.

Похований був Михайло Зазуляк в неділю, 5-го новембра 2017 в ёго роднім Руськім Керестурі. Вічная ёму память!

Языковой манажмент в процесі штандартізації літературного языка карпатських Русинів¹ (1)

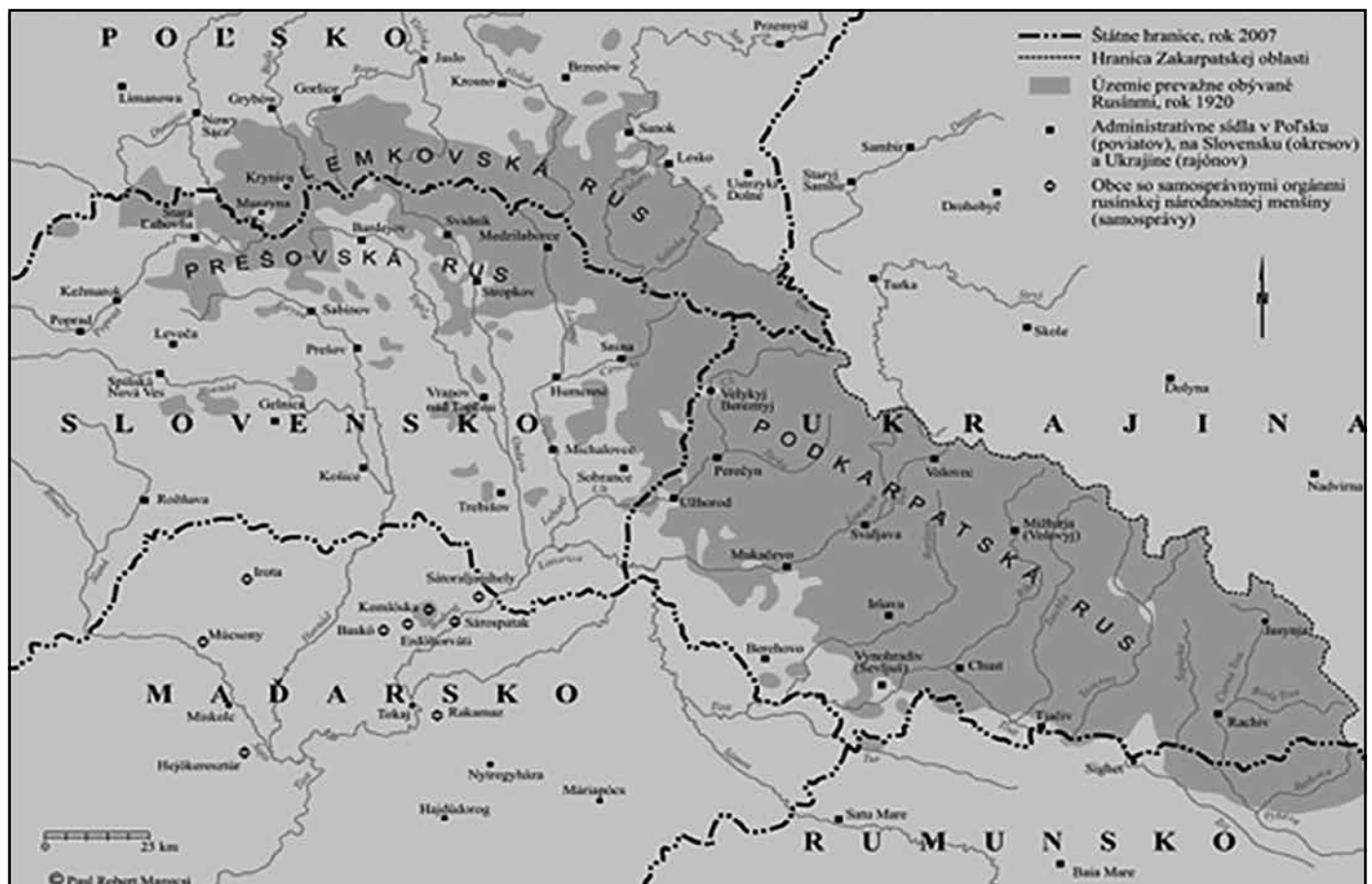
Вступ

Карпатські Русини живуть у самому серці Європи вздовж северних і южних схилів Карпат. Їх домовина, знама під назвов „Карпатська Русь“, ся розпростерать на території сучасної України, Словакії, Польщі і Румунії (позерай мапу ниже, *Magocsi, 2007, p. 34*). Окрем тых країн жыє менша кількість карпатських Русинів у Мадярську, Сербії, Хорватії і в Чеській републіці. Ани в єднім штаті не мають карпатські Русини адміністративно виділену територію.

Три четвертини карпатських Русинів Європы жыє на Україні, конкретніше в ей Закарпатській області (історічно *Підкарпатська Русь*). На Словакії живуть карпатські Русини в северовыходній части країны – в пряшівській області, респ. на *Пряшівщині*. На северних схилах Карпат жили Русини традично в юговыходній Польщі, в області знамія як *Лемковина*. По другій світовій війні были лемківські Русини депортованы на Україну і до западных областей Польщі. Дакільком тисячам з тых, котры зістали в Польщі, ся подарило вернути до Карпат, хочь пере-

важна часть з них зістала розпорошена по западных областях країны, в Слезьску. Окрем того єствує дакілько карпаторусинських сел на юг од Тісы – в Мараморошу (североцентральной Румунії), а дакілько тиж у северній Мадярську.

Окрем карпатської домовини живуть² Русини як приселенці в сусідніх країнах. Найстарша імігрантська громада, котра походить з половини XVIII. стороча, жыє у Войводині (історічно Бачка) і в Сримі бывшій Югославії, т. є. в сучасній северній Сербії і выходній Хорватії. В Чеській републіці живуть карпатські Русини главно на северній Мораві і в главнім місті – в Празі, де ся переважна часть приселила по другій світовій війні. Найвекша громада мімо своєї домовини ся находит в США. В роках 1880 – 1914 ся за океан выселило приближно 225 000 карпатських Русинів. Усіли ся главно в промисловых областях северовыходных і североцентральных штатів, де доднесь жыє переважна часть їх потомків. Менша кількість карпатських Русинів емігрувала в 20. роках XX. ст. до Канады і Аргентини, а в 70. і 80.

роках XX. ст. до Австралії.

Карпатські Русини не мають власний штат. Принаймнішим функують як легіслативно узнані народностны меншыны, але не во вшыткых країнах, де жыють. Подобно як в історії іншых народів без власного штату, ані карпатські Русини ся не могли як такы ідентіфіковати, респ. їх так не реґістровали влады тых штатів, у котрых жыли. З даных причін не мож у многих країнах увести точну кількість карпатських Русинів. Фаховый одгад назначує, же у світі їх може жыти приблизно 1,7 мільона (Magocsi, 2016, p. 22).

Штат	Офіціална штатістіка	Фаховый одгад
УКРАЇНА з того: • Закарпатська область • Переселены Лемкы	10 100	853 000 773 000 80 000
Словакія	55 500	130 000
Польща	10 500	60 000
Румунія	250	20 000
Сербія	14 200	25 000
Чеська республіка	1 100	12 000
Мадярьско	3 900	3 000
Хорватія	2 300	5 000
Споєны штаты америки	12 900	620 000
Канада	–	20 000
Австралія	–	2 500
Доведна	100 650	1 762 500

Карпатські Русини належать к славянській галузі індоєвропейских народів. Їх діалекты ся класіфікують як виходославянські. На розділ од своїх западославянських (польських і словацьких), мадярських і румунських сусідів, карпатські Русини вживають кіріліку. Етнонім *Русин* їх споює з виходом, бо терміном *Русь* ся означовали жителі і території великого середньовічного штату – Київської Русі. Вшыткы назвы, котрыма ся карпатські Русини самы означують або котрыма їх означують другы народы – *Рутены*, *Угрорусины*, *Карпаторосы*, *Руснаци*, *карпатські Русини*, *Русини* – ся дотыкають їх традиційного сполня з виходославянським світом Русі. Споміджі вшыткых назв, подля професора П. Р. Маґочія (Magocsi, 2006, pp. 4-5), найвгоднішим етнонімом про дане етнікум є етнонім *карпатські Русини* або просто *Русини*. Вжив го у своїм стишку *Вручаніє* Александер Духновіч, народный будитель карпатських Русинів ХІХ. стороча. Слова першого вірша *Я Русин был, есмь і буду* ся стали народным кредом Русинів (Magocsi, 2007, p. 56), а в ХХІ. ст. і офіціалнов гімнов карпатських Русинів, котру Русини співають перед зачатком визначных подій. Таксамо переважна часть новых культурных організацій, котры vznikли в Европі по революції 1989 року, вживать у своїх публікаціях етнонімы *карпатські Русини* або *Русини*. В Польщі карпатські Русини вживають етнонім *Лемкы*, котрый є етнонімом новшого походжіня. Перед зачатком ХХ. ст. Лемкы ся тыж означовали за Русинів ці Руснаків. Усвідомлюючи собі своє походжіня, новы публікації обсягають і

організації в Польщі часто хоснують на своє означіня назву *лемківські Русини* (Magocsi, 2006, pp. 4-5).

Писменность карпатских Русинів в історичнім аспекті

У свій час визначный російський лінгвіста академік Нікіта Ільїч Толстой (1923 – 1996) Карпатську Русь охарактерізовав пасивными словами: як унікатну в славянськым світі лабораторію на пробы створити і апліковати літературны языки в контексті єдного і того самого етнічного ареалу (Tolstoj, 1996, pp. xiii-xv). Учений старостливо слідовав розвой літературно-языкового жывота того регіону. У своїй величезній бібліотеці сохранияв множесто карпаторусинських видань з розлічных періодів. Як учітель сучасного естонського лінгвісты професора Александра Д. Дуліченка, Н. І. Толстой звык припомянати, же почас другой половини ХХ. ст. україністика ся практично не занимала серйозно баданєм літературно-языковой сітуації Карпатської Русі (респ. Підкарпатської Русі), з вынятком дакотрых публікацій, выходившых в ЧССР, конкретніше на Словакії (Дуліченко, 2008, p. 11). Дуліченко під веджінем Н. І. Толстого в 70-х роках ХХ. ст. закінчив габілітачну роботу під назвов *Славянские литературные микроязыки. (Вопросы формирования и развития)* (Дуліченко, 1981), інтегралнов частёв котрой був і вопрос карпаторусинської літературно-языковой традиції. Він послухав раду свого учітеля зачати ся займатися конкретно літературно-языковима аспектами Карпатської Русі. Выслідком ёго скоро 10-річного баданя (1997 – 2007) є дуже визначна робота з історії розвою карпаторусинського языка *Письменность и литературные языки Карпатской Руси (XV–XX вв.)* (Дуліченко, 2008). Самособов є то лем една з великих работ на дану тему з послідніх років, т. є. з періоду кінця ХХ. і зачатку ХХІ. ст., які суть доказом дінамичного розвою карпаторусиністики як научной дісціпліны в середній і выходній Европі. Кідь попозераме далше до історії, то можеме відіти, же протягом століть было виданых множесто научных статей, штудій, монографій, зборників, выслідків бадань персональных і колектівных із даной сфери науки. Бібліографію тых работ мож найти в колектівній монографії *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський язык* (Magocsi, 2004, pp. 425-474), з котрой сьме счастья черпали інформації про написаня нашої статі.

Позначкы:

1 This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-0689-12.

2 Доднесь Русини не суть офіціално узнаны на території, де їх жыє найвеце – на Україні. За їх узнання по р. 1989 было розвинутых много ініціатив самых Русинів на Україні і їх культурных організацій, міждінародных русинських організацій здружених у Світовім конгресі Русинів, але тыж політичных репрезентантів європейских і америчьких. Выслідком вшыткых ініціатив было досягнуто лем компромісне рішіння: на Закарпатю, де жыє основна маса Русинів, посланці Закарпатської обласной рады Української республіки 7. марта 2007 одголосовали узнання народности Русин. Лемже то є лем локальне рішіння, яке не платить про цілу Україну. Мімо Закарпатської области України Русини і в сучасности ся поважають лем за „субетнос“ українського народа.

(Закінчіня в далшій чіслі.)

Пятьдесятрїчний юбілей узнаваного науковця і педагога

• Юбілант проф. ПгДр. Рене Матловіч, ПгД., ЛЛ.М. – визначний научный і освітній діятель на Словакії, з добрым меном і в за-гранічу.

Округлый юбілей словацького географа, декана Факулты гуманітних і природних наук Пряшівської університету і бывшего ректора Пряшівської університету **проф. РНДр. Рене Матловіча, ПгД., ЛЛ.М.**, є нагодов близше представити ёго дотеперїшню животну путь і главны выслідкы ёго педагогічного, науково-бадательского і менеджерсько-організаторского діятельства.

Проф. Матловіч ся народив 31. юла 1967 в Пряшові. У своїм роднім місті абсолвовав основну школу і гімназію. В р. 1985 – 1990 штудовав на Природознавательській факулті Університету Коменського у Братіславі, одбор географія і картографія. Написав дипломову роботу *„Geografická analýza a prognóza vnútornej štruktúry Prešova“*, під веджінєм доц. РНДр. Яна Паулова, к. н., високошкольскы штудії закінчів із вызнаменанєм і був му уділений академічний титул **доктор природных наук (РНДр.)**. За барз добры выслідкы штудій была му признана *„Cena rektora Univerzity Komenského v Bratislave“*.

В р. 1990 наступив на пряшівске робоче місце – втогышню Катедру географії Педагогічної факулты Університету П. Й. Шафарика у Пряшові – як **научный робітник**. В р. 1992 – 1997 абсолвовав екстерну форму докторандських штудій на Факулті біології і наук

о Земли Лоджской університету в Польску. Ёго школителём был проф. Станіслав Лішевський. В р. 1997 успішно обгаїв дізертачну роботу *„Struktura przestrzenna miasta. Metodologia badań. Przykład miasta Preszowa“* і здобыв научно-академічний титул **„philosophiae doctor (PhD.)“** у фаху гуманной географії. В р. 2000 ся успішно габілітовав на Природознавательській факулті Університету Коменського, обгаївши габілітачну роботу *„Geografické štúdium interurbanných štruktúr v konceptuálnom rámci urbanizácie“* і був му уділений титул **доцент** у фаху гуманна і регіонална географія. В році 2006 ся на домашній факулті інавгуровав на основі інавгурачной лекції на тему *„Geografia ako platforma symbiózy idiografického a nomotetického spôsobu produkcie poznatkov“*. В р. 2007 го президент СР выменовав за **універзитного професора** у фаху географія. Далє робив на катедрі, од р. 1997 уж на Факулті гуманітних і природних наук Пряшівської університету, у функції **одборного асистента** (1997 – 2000), **доцента** (2000 – 2004), **міморядного професора** (2004 – 2007) і **рядного професора** (од р. 2007). В далшій періоді юбілант розшырєвав сі свою кваліфікацію в области манажменту і права, передовшыткым у звязи з выконованєм одповідных академічных титулів. В р. 2013 абсолвовав *„A Senior Executive Programme „Leadership in Higher Education“* на „Oxford Academy for Education and Development“ в Оксфорді в Англії. В р. 2017 здобыв на „Warsaw Management University (Faculty of Law and Administration)“ титул **„Master of Laws“ (LL.M.)**.

Юбіланта характеризує значно великий спектр бадательскых інтересів, котры перетавив до цілковой кількості 307 публікачных выступів, з них є 7 монографій, 56 первістных научных штудій, опублікованых за границями, і 75 первістных научных штудій, опублікованых у домашніх публікаціях. На тоты публікації евідує Р. Матловіч ведно 1 117 цїтацій, з того 220 реїстрованых в цїтачных датабазах „Scopus“ або „Web of Science“ і 380 цїтацій є в заграничных публікаціях. Цїна ёго Гіршового індексу є 16 (подля датабазы „Google Scholar“). В рамках научнобадательского і публікачного діятельства мож вычлєнити тоты сфєры орьєнтації юбіланта: урбарна географія; регіонална географія, локальний і регіональний розвиток туризму; географія релігій, політична і культурна географія; популациона географія, демографія і ромскы штудії; історія, теорія і методологія географії і генеалогія географічного думаня.

Быв ведучім трєх міджінародных бадательскых грантовых проєктів („OSF-RSS“, „VNJH“, „APVV SK-RO“) а 5 домашніх грантових проєктів („VEGA“) і партіціповав на рішіню далшых 17 бадательскых проєктах („VF“, „VEGA“, „KEGA“, „AV“). Є автором, респ. споуав-тором монографій *„Zakarpatsko“* (1995), *„Geografia priestorovej štruktúry mesta Prešov“* (1998), *„Geografia religii“* (2001), *„Geografia obyvateľstva Slovenska so zreteľom na*

rómsku minoritu" (2005), є сполуавтором високошкольських учебників „*Trasy za poznáním Slovenska*" (1998), „*Geografia verejnej správy*" (1999), „*Regionálny rozvoj pre geografov*" (2010), „*Geografické myslenie*" (2015). Выслідкы бадань проф. Матловіч презентовав на світових і контіненталних научных конгресах, організованих „IGU, EUGEO а ААГ": Глазгов („IGU", 2004), Амстердам („EUGEO", 2007), Туніс („IGU", 2008), Братіслава („EUGEO", 2009), Лондон („EUGEO", 2011), Колін на Рінї („IGU", 2012), Нью Йорк („ААГ", 2012), Берлін („IGU", 2013), Краков („IGU", 2014), Будапешт („EUGEO", 2015) і Бостон („ААГ", 2017).

Педагогічне діяльність юбіланта є звязане з навчаньм розлічных предметів зо сфери гуманной і регіональной географії. Завів веце новых предметів, напр. географію релігій, синтетічны концепты в географії, парадігмы географічного думаня. Быв автором концепції і гарантом штудійных програмів географії в регіоналнім розвитку. Пізніше вытворив і гарантує штудійный програмів географія і аплікована геоінформатика на першім і другім ступню і регіонална географія і регіоналный розвиток на третім ступню. Гарантує і кваліфікачный поступ при уділёваню титулів доцент і професор в одборі географії. Ёго педагогічне діяльність ся не обмежыло лем на домашню факулту. Чытав лекції і на Філозофічній факулті ПУ, Факулті менежменту ПУ, Природознавательскій факулті УПІШ в Кошіцях. Быв гостючым професором на „Université des Sciences et Technologies de Lille", у Франції і діяв тыж на польскых высокых школах („UR" Ржешов, „PWSTE" Ярослав). Проф. Матловіч абсолвовав тыж даякы короткодобы перебування з чытаньм лекцій у многих европскых і мімoeвропскых країнах. Чытав лекції в Чеську (Універзіта Карлова у Празі, Універзіта Палацького в Оломовцю), Франції („Université Science et Technologies Lille 1"), Румунії (Універзіта в Орадеї), Словінську (Універзіта в Маріборі), Японії („Tokyo International University"), Тайвані („Soochow University in Taipei") і Канаді („University of Toronto"). Як школигель докторандьскых штудій створив властну научну школу і выховав 8 успішных докторандів.

В попереднім періоді юбіланта выконовав одповідны академічны функції. В р. 2000 – 2007 був продеканом Факулты гуманітних і природных наук. В р. 2007 – 2015 выконовав два періоды функцію ректора Пряшівской універзіты в Пряшові. В тім часі дішло к вызначному розвитку бадательской і едукачной інфраструктуры, добудованю нового центра ректорату. Вызначным выслідком было утримання статусу універзітної высокої школы в рамках комплексной акредітації і пріяты ПУ до міжнародных організацій („EUA", „DRC", „ACEU", „EMUNI"). Од р. 2015 є проф. Матловіч деканом Факулты гуманітних і природных наук ПУ в Пряшові.

Окрем того, був активным і в културнім животі міста, главно почас свого діяльства як председа Колегії евангелічної інтелігенції выходной Словакії в р. 1998 – 2000. В рамках научных і манажерьскых активностей важно є спомянути ёго діяльство як президента Словацькой географічної сполочности при Словацькій академії наук в р. 2006 – 2014. Як еден з малой кількості словацькых географів є од р. 2012 членом екекутівы едной із комі-

сії Міджінародной географічної унії – „IGU Commission on „The Dynamics of Economic Spaces". В р. 2011 – 2016 був віцепрезидентом „ACEU – Alliance of Central-Eastern European Universities".

Вызначнов частёв активностей юбіланта є посуджовательске і екпертне діяльство. В р. 2003 – 2012 був членом робочой групы Акредітачнй комісії – порадного органу Влады СР про фізіку і науки о Землі і весмірі. В р. 2005 – 2008 був членом комісії „VEGA č. 3 pre vedy o Zemi a vesmíre". Од р. 2016 є заступцём председы „KEGA – Kultúrnej a edukačnej agentúry" і заступцём ёй комісії ч. 3 про обягову інтеграцію і диверзіфікацію високошкольскых штудій. Юбіланта свої скушеності выужыв і при выбері найталентованішых докторандів на Словакії. В р. 2009 – 2014 був членом оціночнй комісії в рамках програму „Podporujeme individuality" надації „Intenda". Быв і членом многих научных рад словацькых і заграничных высокых школ і факулт. Є главным редактором научного часопису „Folia Geographica" і членом редакчных рад вызначных научных періодік, напр. „Acta Geographica Universitatis Comenianae", „Acta Universitatis Lodziensis", „Folia Geographica Socio-oeconomica", „Acta Universitatis Palackianae Olomouciensis", „Geographica", „Annales Universitatis Mariae Curiae-Sklodowska", „Sectio Balcaniensis et Carpathiensis", „Czasopismo Geograficzne", „Geografie – The Czech Journal of Geography", „Geografický časopis", „GeoJournal of Tourism and Geosites", „Journal of Economic Development", „Environment and People", „Journal of Innovation and Entrepreneurship", „Peregrinus Cracoviensis", „Prace Geograficzne UJ". Проф. Матловіч як експерт партіціповав на творчості атласів. Лекторовав часть „Sídla" в „Atlase krajiny Slovenskej republiky", выданім в р. 2002. Быв посуджователём „Atlasu obyvateľstva Slovenska", выданім в р. 2006. Быв членом научной рады „Historického atlasu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku" з р. 2011. Як одборный порадця партіціповав на приправі „Atlasu rómskych komunít na Slovensku 2013". Запоїв ся і до посуджованя учебників. Лекторовав учебник „Zemepis pre 8. ročník základnej školy", котрого перше выдання вышло в р. 1994. Посуджовательске діяльство юбіланта охоплює і кваліфікачны поступы. Проф. Матловіч був председом трёх інавгурачных комісій (в єднім припаді на Універзіті Карловій у Празі) і штирёх габілітачных комісій. Опоновав у 2 процесах інавгурації, 8 габілітачных работ, з того 3 за граніцями (Бырно, Краков, Варшава) і 25 дізертачных работ.

За уведжену активність здобыв проф. Матловіч ряд оцінінь. Спомянути можеме **Ціну міста Пряшів за рік 2011, Памятну медайлу з нагоды 95-річя заснованя Універзіты Коменського у Братіславі** в р. 2014, **Памятну медайлу і діплом із нагоды 50-річя географічного робочого міста Факулты географії, туризму і шпорту Універзіты в Орадеї** в р. 2014, **Стріберну медайлу Пряшівской універзіты в Пряшові** в р. 2015, **Оцініня Найліпший в туристичнім русі Пряшівско-го краю** в категорії Освіта в р. 2015 і **Ціну председы Пряшівского самосправного края за рік 2016**. Вална громада Польской географічної сполочности на своїм засіданю 26. мая 2017 му єдногolosно схвалило уділіня **честного членства сполочности**.

Інштітут русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты навсе зістане звязаный з меном професора Рене Матловіча

1. марца 2008 на Пряшівській універзіті в Пряшові був створений самостатный Інштітут русиньского языка і культуры (ІРЯК ПУ). Тым ся де факто сповнив ціль, котрый собі поставили лідеры русиньского руху на зачатку русиньского возродного процесу на Словакії по „ніжній“ революції 1989 року – створити самостатну катедру русиньского языка і культуры. То значить, же занедовго, **1. марца 2018, ІРЯК ПУ ославить 10 років своєї роботи, а високошкольска русиністика на Словакії 1. септембра 2018 ославить свій 20-річний юбілей.** Суть то визначны моменты нелем про словацьку, але тыж про світову русиністику, бо сучасна робота ІРЯК ПУ, научны і одборны публікації робітників інштітуту, їх проєкты і робочі контакты уж давно пересягли граніці Словакії і Европы.

Но покы vznikнув русиньский інштітут як високошкольска інштітуція в такій подобі, як го знаме днесь, было треба перейти довгу і тернисту путь. Найбівший діл роботи в тім процесі зробили в данім часі, т. є. зачатком 90-х років ХХ. ст., найвышшы представителі русиньского руху – небогый **Василь Турок**, тогдышній председа Русиньской оброды і Світового конгресу Русинів, і **Александер Зозуляк**, тогдышній выконный таємник обидвох організацій.

Спершу, в році 1993, досягли заложенія Інштітуту русиньского языка і культуры при Русиньській оброді в Пряшові. Была то історічна подія, яка мала вирішальный вплив на процес кодифікації русиньского языка на Словакії. А притім ся ангажовали за створіня самостатной катедры або холем Одділїня русиньского языка і культуры на дакотрій із факулт тогдышньої Універзіты П. Й. Шафаріка в Пряшові, про яку в році 1994 – перед парламентныма вольбама – zdobyли 1,5 міліона корун на ей зарядженія. Нажаль, тогочасна ситуація на універзіті, яку счаси контролєвали іщі комуністичны структуры, не дозволила тот план зреалізовати, а заряджены просторы будучого русиньского інштітуту, які дочасно мали своє місце мімо універзіты, в сучасній будові пряшівского Уряду работы на ул. Словенській, были зліквідованы внаслідку абсенції штатных фінанцій на їх пронаєм. Наслідком того маєток за 1,5 міліона корун розобрала собі універзіта а Русины, так як нераз в історії, зась зістали як „сироты в заточенії“...

Конштруктивны зміны в рішанню проблему академічної інштітуції заміряной на русиністику настали аж о 4 roky пізніше – перед далшыма парламентныма вольбама. В році 1998, по многих дискусіях із представителями штату і влады, Міністерство школства СР приділило штатну дотацію уж самостатній Пряшівській універзіті на мзды про трьох робітників одділїня русиністики (доц. ПгДр. Василь Ябур, к. н., ПгДр. Анна Плішкова, Аліца Турокова-Меценєва, днесь Ветошевова), яке ся мало стати інтегралнов частєв дакотрой універзітної інштітуції. Вдяка тому тогдышній першый ректор Пряшів-

ской універзіты проф. ПгДр. Карол Феч, к. н., створив у році 1998 Інштітут народностных штудій і чужжих языків (ІНШЧЯ) з домінантным Одділїнем русиньского языка і культуры. За другого ректора, проф. ПгДр. Франтішка Мігіны, к. н., тот інштітут ся в році 2006 перетрансформовав на Інштітут регіональных і народностных штудій (ІРНШ), заміряный на баданя регіону і народностей, де позиція русиньского одділїня, нажал, была зредукована уж лем на „групу про русиньский язык і культуру Одділїня про баданя народностной проблематики ІРНШ ПУ“. В новій ситуації ся на даякы бівшы перспектївы про русиністику на Пряшівській універзіті лем тяжко мож было надїяти. І хоць в тім часі одділїня уж реалізовало бакаларьський штудійный програм, процес акредітації котрого з розлічных, часто субективных причін, ся волїк пару років і ніхто не знав, ці ся раз закінчить успішно. А на акредітацію штудійного програму 2. ступня – магістерьского тогды ніхто не міг мати ані подумы!

Без огляду на неприязну нову ситуацію, до якої ся дістало бывше Одділїня русиньского языка і культуры, робітници одділїня – доц. ПгДр. Василь Ябур, к. н., ПгДр. Анна Плішкова, к яким пізніше прибыли Мгр. Алена Быхова і ПгДр. Кветослава Копорова, і далшы експерны сполупрацовници, продовжовали у своїй научно-педагогічній роботі. Выслідкы їх работы не зістали без одзыву.

По наступі до функції (2007) третєго ректора Пряшівской універзіты, проф. РНДр. Рене Матловіча, ПгД., по наслідных організачных змінах на універзіті, на єго пропозицію, котру схвалив Академічний сенат ПУ 12. фебруара 2008, было вирішено перетрансформовати „групу про русиньский язык і культуру“ на самостатный Інштітут русиньского языка і культуры ПУ. О створіню нового Інштітуту русиньского языка і культуры 1. марца 2008 – інформовав новинарів на брифінгу 14. марца 2008 ректор Пряшівской універзіты проф. РНДр. Рене Матловіч, ПгД. і повірена веджінєм того інштітуту ПгДр. Анна Плішкова, ПгД. У своїм проєкті ректор високо оцінив научно-педагогічну роботу малого колектіву бывшего Одділїня русиньского языка і культуры і єго богату публікачну роботу, яку документовала выставка публікацій приправена про новинарів. Ректор підкреслив своє рішїня створити споминаний інштітут так ці так, але оцінив і факт, же єго пропозиція нашла підтримку у скоро цілого 27-членного Академічного сенату Пряшівской універзіты, што поважує за высоке оцініня работы інтерных і екстерных научно-педагогічных працівників бывшего русиньского одділїня і правилность свого рішїня. А. Плішкова розповіла конкретніше о роботі одділїня і о планах на розвиток уж теперь нового інштітуту, причім підкреслила, же про ІРЯК ПУ важнов буде кооперація з катедрами русиністики

в інших країнах: в Сербії, Польщі, Мадярщині і в Канаді. Апропо, договір о сполупраці міджі ПУ і Торонтьсков універзітов був приправлений на підпис іщі в зачатках екзистенції Одділіня русиньского языка і культури ІНШЧЯ (1999), т. з. за першого ректора ПУ, але внаслідку розлічных прічин офіціално підписаний і до практичного живота був уведжений аж за третёго ректора, а то за професора Рене Матловіча – аж в році 2012. Підписаня білатерального договору за Торонтьску універзіту організовав **професор Торонтьской універзіты – Павел Роберт Магочій**, який в році 2008 у звязи з отворінем нового Інштїтуту русиньского языка і культури ПУ в Пряшові ректорови ПУ Р. Матловічови послав поздравне писмо, котре публікуєме ниже:

*„Проф. РНДр. Рене Матловіч, ПгД.,
ректор Пряшівской універзіты,
Нам. легіонарїв 3, 080 01 Пряшів
СЛОВЕНЬСКО, 14. марца 2008*

Важений пане ректоре!

Посыламе Вам найщїріший поздрав з нагоды історічного дня 1. марца 2008, коли був офіціално створений Інштїтут русиньского языка і культури на Пряшівській універзіті в Пряшові.

Од самого зачатку сучасного русиньского народного возроджїня, першы выгонки якого ся обявили на теріторії Словакії під животодарными вітрами „ніжной“ революції 1989 року, лідры того руху поставили перед себе дакілько задач. Єднов із тых задач было створїня катедры русиністіки на Пряшівській універзіті. Почас скоро цілого десятироча обчаньскы організації Русинів, такы як Русиньска оброда на Словеньску, Русин і Народны новинки, выжадовали од влады і веджїня універзіты сповніня той задачі, котра спочатку была зреалізована у формі створїня русиньского одділіня в рамках іншого научно-педагогічного інштїтуту на Пряшівській універзіті.

Славїсты цілого світа од року 1989 уважно слїдовали розвиток русиністіки на уровни універзіт в Польщі, Словакії, Мадярську і Сербії. І не было похыбностей о тім, же праві Пряшівска універзіта є передовым центром русиністіки, зато ректор той універзіты проф. Др. Рене Матловіч проявив добру волю і далекозракость, створивши русиньскый інштїтут.

Посыламе нашы найсердечнішы гратулації професорови Матловічови за ёго мудрость, і нашы найліпшы пожеланя докторці Анні Плішковій і ёй колегам у далшім успішнім розвитку педагогіч-

*ного і научного діятельства новой інштїтуції, котру уж теперь правом мож назвати **центром русиністіки світового значїня**.*

З найщїрішым пожеланєм

Проф. Др. Павел Роберт Магочій,
ведучій Катедры україністіки Торонтьской універзіты, академік Канадьской кралёвской академії наук, академік Міджїнародной славянської академії, честный член Научного общества і Гарвардской універзіты, председа Світовой рады Русинів.“

Зміны дакотрых внуторных предписів на Пряшівській універзіті настали у звязи з новелізацієв закона ч. 131/2002 Зб. з. о vysokých školaх і о зміні і доповнїню дакотрых законів, котра платить од 1. 9. 2007 і од 1. 1. 2008, але таксамо і з практичных потреб той высокої школы. Каждая высока школа была повинна конкретны зміны закомпоновати до свого штатуту і мусила їх предложити на регістрацію Міністерству школства СР до 31. марца 2008. Із вшыткых змін, схвалєных Академічным сенатом ПУ, найвызначнішыма з нашого погляду суть **організацны зміны**, внаслідку яких vznikнув якраз **Інштїтут русиньского языка і культури ПУ**, робота якого є заміряна на баданя і розвой русиньского языка, літературы і культуры в ёй конкретных реалізаціях.

Директорков Інштїтуту русиньского языка і культури од року 2008 є доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД. Інштїтут в сучасности має 6 интерных робітників і 3 интерных докторантів, реалізує 3 акредітованы штудійны програмы на базі русиньского языка – бакаларьскый, магістерьскый і докторьскый, научны і едукачны проекты міджїнародного характеру. На основі веджїня ПУ, на челі якого стояв Р. Матловіч, в році 2014 інштїтут здобыв новы просторы в будові Ректорату ПУ на Ул. 17. новембра ч. 15, котры были вгодны і на будованя Книжніці карпаторусиністіки. Ёй основый обсяг творять документи у матеріалній і дігіталній формі Бібліотеки карпаторусиністіки Торонтьской універзіты.

Од кінця року 2015 ІРЯК ПУ – ведно з Інштїтутом мадярьского языка і культури і Інштїтутом ромських штудій – ся став інтегралнов частєв нового **Центра языків і культур народностных меншын ПУ**. Вірїме, же і в новій організаційній штруктурі і за нового веджїня ПУ на челі з ректором **проф. ПгДр. Петром Конєм, к. н.**, ІРЯК ПУ буде не менше успішний у своїй роботі, як то было почас цілого 8-річного ректорьского періоду проф. РНДр. Рене Матловіча, ПгД., мено якого так навсе ся запише до історії конштїтуованя високошкольської русиністіки на Словакії, але тыж до ревіталізаційного процесу карпатських Русинів.

• 22. октября 2012 на Торонтській університеті було підписане Меморандум о співпраці між Пряшівським університетом (ПУ) і Торонтським університетом (ТУ), котре було вислідком сполучного рокованя тогдышнього ректора ПУ професора Рене Матловіча (перший зліва) і декана Факульту гуманітних і природных наук ТУ професора Меріка С. Гертлера (перший справа). До білатеральной співпраці є загорнута і сфера карпаторусиністики, яку на стрічі репрезентували професор П. Р. Магочій (в центрі), ведучій Катедры україністичных штудій ТУ, і доцентка А. Плїшкова, директорка ІРЯК ПУ.

• Од 14. юна 2010 на Пряшівській університеті ся зачала писати історія нового едукачного проєкту Інституту русиньского языка і културы – Міджінародной літнєй школы русиньского языка і културы Studium Carpatho-Ruthenorum. Перший річник літнєй школы офіціално отворив тогдышній ректор ПУ професор Рене Матловіч (другий зліва).

Інститут русиньського язика і культури
Пряшівської університету в Пряшіві

вас позывать на

10. – 30. юна

СТУДІУМ САВАРАТО-РУТНЕНОКУМ

9. річник Міджінародной літній школы
русиньського язика і культури

2018

<http://www.uniro.sk/cjkm/hlavne-sekcie/wrk/1s/2018/>